

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
КАФЕДРА РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему

"МЕХАНІЗМИ ПЛАНУВАННЯ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ В
УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН"

Студент 2 курсу магістратури заочної форми
навчання спеціальності 281 "Публічне
управління та адміністрування" освітньо-
наукової програми "Місьцеве самоврядування"
Зубкової Ярослави Миколаївни

Науковий керівник
Юзефович В.В., к. е. н., доц., доц. кафедри
регіональної політики

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі
немає запозичень із праць інших авторів без
відповідних посилань

Студент _____
(підпис)

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри
регіональної політики від "11" листопада 2023 р., протокол № 18

Завідувач кафедри регіональної політики, д.держ.упр., професор
Колтун Вікторія Семенівна _____

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Зубкова Я.М. Механізми планування просторового розвитку територій в умовах трансформаційних змін. – Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 "Публічне управління та адміністрування", спеціальності 281 "Публічне управління та адміністрування". – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

Розглянуто питання сучасних механізмів планування просторового розвитку регіону. Запропоновано новий вигляд понять, а саме "планування просторового розвитку" та "механізм планування просторового розвитку", удосконалено систему визначення сучасних механізмів просторового планування, також дістало подальшого розвитку сфера нормативного забезпечення просторового планування для регіону.

Ключові слова: просторове планування, сталий розвиток, просторовий розвиток, регіональний розвиток, зонування, громадська інфраструктура, благоустрій населених пунктів, планування просторового розвитку регіону, стратегія, містобудівна документація.

ANNOTATION

Zubkova Y.M. Mechanisms of planning spatial development of territories in conditions of transformational changes. – Qualifying master's thesis on manuscript rights.

Qualifying master's thesis for the degree of higher education of the second (master's) level of knowledge 28 "Public administration and administration",

specialty 281 "Public administration and administration". - Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2023.

The issues of modern mechanisms of spatial development planning of the region are considered. A new type of concept is proposed, namely "spatial planning" and "spatial planning mechanism", the system of definition of modern mechanisms of spatial planning is improved, and the further development of the sphere of normative spatial planning for the region is achieved.

Key words: spatial planning, Sustainability, spatial development, regional development, zoning, public infrastructure, improvement of settlements, spatial development planning of the region, strategy, urban planning documentation.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ПЛАНУВАННЯ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ.....	8
1.1. Обґрунтування базових понять механізмів державного управління у сфері просторового планування	8
1.2. Нормативно-правова основа сучасних механізмів планування просторового розвитку територій	20
Висновки до першого розділу	27
РОЗДІЛ 2 КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНИХ МЕХАНІЗМІВ ПЛАНУВАННЯ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ.....	29
2.1. Загальна характеристика сучасного етапу розвитку механізмів просторового планування в Україні.....	29
2.2. Ефективність сучасних механізмів планування просторового розвитку на прикладі Житомирської області	41
Висновки до другого розділу.....	48
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПЛАНУВАННЯ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ	51
3.1. Підвищення ефективності механізмів планування просторового розвитку територій на прикладі зарубіжних країн.....	51
3.2. Перспективи розвитку управлінських механізмів в сфері просторового планування територій в умовах змін.....	59
Висновки до третього розділу	65
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73

ВСТУП

Просторове планування в Україні – основа розвитку та відтворення територій, особливо в період трансформаційних змін постконфліктного характеру. Насамперед, саме поняття просторове планування для України є потенційним, оскільки воно корегується в умовах адаптації до норм та правил Європейського союзу. Розвиток механізмів просторового планування в умовах воєнного та повоєнного періодів є вельми актуальним, і повинен бути спрямований на відновлення та регенерацію територій постконфліктного стану та розвиток територій при змінах їх спеціалізацій. Наразі потребує визначення і класифікації сфера механізмів державного управління у питаннях просторового планування.

Актуальність теми. В умовах трансформаційних змін, як нової реальності виникла необхідність застосування якісно нових механізмів планування території, які призводитимуть до конкурентоспроможного розвитку регіону. Оскільки тема просторового планування є важливою для наших реалій та недостатньо дослідженою в період повоєнної відбудови, як в законодавстві так і серед наукового підґрунтя, тому її дослідження є актуальним для вирішення подальших напрямів розвитку у відповідній сфері. Сфера просторового планування розвитку територій розглядається наступними науковцями: Т. Криштоп, Раймунд Рис, Любіця Кошелюк, Г. Васильченко, І.Тарасюк, Н.Єременко розкривають просторове планування для територіальних громад; в свою чергу досвід України та країн-членів Ради Європи розглядають в своїх наукових працях В.А. Негода, В.В. Толкованов, Маленко Я., законодавство України та Німеччини у порівнянні розглянув Федорченко М.; закордонні науковці, які розглядають стратегічне планування у розрізі просторового Vasilevska L., Achempong A., Ibrahim A.

Об'єкт дослідження – планування просторового розвитку територій.

Предмет дослідження – механізми планування просторового розвитку територій в умовах трансформаційних змін.

Мета і завдання кваліфікаційної магістерської роботи. Метою магістерської роботи є теоретичне обґрунтування сучасних механізмів планування просторового розвитку територій та розробки низки висновків і практичних рекомендацій у відповідній сфері. Для досягнення цієї мети вирішуються такі завдання:

- визначити теоретичні аспекти механізмів планування просторового розвитку територій;
- проаналізувати нормативно-правову базу механізмів просторового планування;
- виявити характеристику сучасних механізмів планування просторового розвитку територій;
- встановити ефективність сучасних механізмів планування просторового розвитку на прикладі Житомирської області;
- проаналізувати перспективні напрями вдосконалення механізмів планування просторового розвитку територій;
- розробити пропозиції органам публічної влади щодо удосконалення механізмів планування просторового розвитку територій в умовах трансформаційних змін.

Методи дослідження: при написанні роботи були використані загальнонаукові методи аналізу (теоретичної та практичної бази просторового планування), синтезу, індукції, порівняння (сфери проведення регіональної політики просторового планування), дедукції, класифікації та узагальнення (механізмів просторового планування). В основу

методологічної бази дослідження покладено такі наукові принципи, як об'єктивності і системності.

Наукова новизна одержаних результатів. Запропоновано новий вигляд понять, а саме "просторового планування" та "механізм просторового планування", удосконалено систему визначення сучасних механізмів просторового планування, також дістало подальшого розвитку сфера нормативного забезпечення просторового планування для територій.

Практичне значення одержаних результатів. Оскільки, стратегічне планування/планування розвитку набуває значення у зв'язку зі збільшенням природоохоронного комплексу та планування сталого розвитку в період воєнного та повоєнного стану, практичне значення мають пропозиції щодо внесення частини вже готових механізмів просторового планування, подані ідеї покращення існуючого процесу просторового планування та можливе визначення просторового планування в Україні для відновлення територій. Наукові досягнення щодо сучасних механізмів планування просторового розвитку регіону представляють чималий інтерес у сфері регіонального управління – у діяльності відповідних суб'єктів державного управління, у науковій сфері – під час здійснення нових наукових пошуків розв'язання наявних теоретичних проблем удосконалення сфери просторового планування; у нормотворчій діяльності – під час розроблення законопроектів та інших нормативно-правових актів у сфері планування просторового розвитку регіону; в освітньому процесі – під час розробки навчальної та навчально-методичної літератури, а також під час проведення тренінгів, занять, практичного моделювання.

Структура та обсяг кваліфікаційної магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 77 сторінок. Список використаних джерел налічує 30 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ПЛАНУВАННЯ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

1.1. Обґрунтування базових понять механізмів державного управління у сфері просторового планування

У західноєвропейських країнах просторове планування формулює принципи розвитку території. На сьогодні цивілізація створює для природи та життя й здоров'я людини загрози, тому існує незаперечна необхідність здійснення заходів щодо просторового планування відповідно до принципів сталого розвитку.

Науковці визначають, що: "сталий розвиток — це модель соціально-економічного розвитку території, яка характеризується низьким рівнем втручання в природне середовище, активною екологічною політикою та низьким рівнем втручання в природне середовище з метою його збереження для майбутніх поколінь. Принцип сталого розвитку означає, що документація з просторового планування повинна правильно враховувати екологічні проблеми, належне управління водними ресурсами, стійку мобільність, захист культурної та природної спадщини, а також вимоги, що виникають у зв'язку з необхідністю адаптації до зміни клімату".

Практично документація з просторового планування, яка визначає можливості розвитку території (і правила такого розвитку), є основою отримання адміністративних дозволів на здійснення інвестицій у цю територію. Окрім цього, затвердження документації з просторового планування радою громади підвищує почуття стабільності серед мешканців (поінформовані, що може бути і що не може бути побудовано по сусідству),

серед землевласників (мають конкретну основу для оцінки їх нерухомості), а також серед інвесторів (отримують чіткі та прозорі правила використання території) [10, с.3].

Деякі автори ставлять питання: "Що таке "просторовий розвиток"? Це поняття почало активно використовуватись у наукових статтях та актах країн Європейського союзу ще в останній третині ХХ – ст. Вважається, що на рівні Європейських інституцій це поняття вперше у його сучасному сенсі з'явилося у заяві федерального міністра Німеччини про підтримку його Урядом європейської політики просторового планування у Доповіді "Регіональне планування – європейська проблема", проголошеній з трибуни Парламентської Асамблеї Ради Європи у травні 1968 року в Брюсселі). В українські "глосарії" термін "просторовий розвиток" ввійшов після приєднання нашої країни до числа країн Ради Європи".

Також автори визначають, що: "за означенням, просторовий розвиток – це система політик, комплекс усвідомлених дій з управління елементами і взаємозв'язками певної території, спрямованих на оптимізацію змін, що відбуваються. Це поняття є більш загальним, ніж просторове чи регіональне планування". Це є досить важливою ознакою для визначення сучасних механізмів просторового планування, які входять до системи просторового розвитку, як комплекс дій.

Наразі завдяки європейській системі U-LEAD дані поняття знайшли своє відображення, а саме "в українській літературі поняття "просторовий розвиток" найчастіше є синонімом терміну "територіальний розвиток", тобто відображенням на території, в просторі, в рукотворних об'єктах того власне рівня розвитку, якого досягло відповідне суспільство, і є відображенням комплексу відповідних політик: соціальної, економічної, екологічної, інноваційно" [9, с.113-114].

Є.О. Маруняк в свою чергу визначає, що: "історично у планувальному лексиконі домінувало планування територіальне, що на сьогодні в більшості європейських країн поступово замінюється терміном "просторове планування". Це має своє пояснення – концепція і поняття "просторове планування" були розвинені з точки зору формування європейської позиції щодо планування та просторового розвитку. Лінгвістично ж це фактично переклад німецького поняття "Raumplanung" та голландського "Ruimtelijk Planning". Синонімічним є й німецьке "Raumordnung" "всеосяжний, надлокальний, найвищий рівень планування структури і розвитку простору"" [7, с.23]. На європейських теренах, можна помітити розвиток та коріння відповідних понять, які у зв'язку із європейським напрямком держави знайшли своє відображення в навчальних матеріалах у рамках U-LEAD.

В українському законодавстві термін "просторове планування" відсутній, він був запозичений в європейських країнах, замінюючи, як синонім словосполучення "містобудівна діяльність".

Науковці визначають особливості терміну просторового планування у важливому документі для розвитку цієї сфери, на основі Європейської хартії регіонального/просторового планування (Торремоліноська Хартія), що: "регіональне/ просторове планування географічним відображенням економічної, соціальної, культурної та екологічної політики суспільства. Одночасно, це наукова дисципліна, управлінський механізм та програма, які було розроблено як міждисциплінарний та всебічний підхід, спрямований на збалансований регіональний розвиток та фізичну організацію простору відповідно до загальної стратегії" [5, с.20].

Зазначається важливий аспект, на котрий необхідно звернути увагу, що: "не варто сприймати просторовий розвиток, як простий механічний процес унормування та регулювання використання територій, що полягає у механічній розробці схем планування територій різного рівня і масштабу,

результатом якого є розробка генеральних планів та підготовка відповідної містобудівної документації".

А також: "адекватно здійснюваний просторовий розвиток – це процес, що має глобальний контекст, але реалізується локально".

Важливо враховувати основні аспекти успіху просторового розвитку визначені авторами наукового підручника,: "процес просторового розвитку повинен дозволяти забезпечити гармонійні суспільні зміни території разом із зростаючими матеріальними і духовними потребами мешканців за рахунок максимально ефективного і раціонального господарювання і використання природних ресурсів, не просто спиняючи деградацію довкілля, а створюючи умови для примноження природно-ресурсного потенціалу суспільного виробництва" [9, с.114].

Маленко Я. під час визначення сутності територіального планування визначає, що: "у різних країнах застосовують різні форми, методи і терміни просторового (територіального) планування. Так, у Містобудівному кодексі Франції цей вид робіт трактують як "облаштування територій", у Великобританії – як "планування міської та сільської території", у Федеративній Республіці Німеччина – як "планувальне упорядкування території", у Сполучених Штатах Америки – як "зонування", або "планування поверхні" (незважаючи на термінологічні відмінності, йдеться про види опоряджувальних робіт, об'єктом яких є територія). Найбільш вживаним в Європейських країнах є терміни "просторове планування" та "територіальне планування". Зазвичай їх використовують як синоніми, проте більш обґрунтованим і влучним, на думку Є.Маруняк, є термін "просторове планування", адже йдеться про об'ємний вимір сукупності відносин та зав'язків між різними об'єктами, результатів їхньої взаємодії" [6, с.24].

Федорченко зазначив, що: "просторове (або "фізичне") планування в Німеччині розуміють, як загальне правове планувальне поняття, що охоплює

територіальну організацію держави, земельне планування, а також перспективне планування будівництва" [25, с.21].

Такі терміни, як стратегія та стратегія просторового планування теоретично інтерпретуються різними способами в неоднозначне і складне поле планування.

Таким чином, доступно кілька різних визначень. Термін стратегія походить від військової науки (Salet & Faludi 2000, Lacaze 1996, Piroddi 1996). Первісне значення поняття стратегії важливе, воно підсумовує два компоненти планування, що відбуваються – один в теорії планування, інший в практиці планування. Василевська Л. визначає, що: "перший компонент має справу з реалізацією, довгострокового бачення, бажані та стійкі ідеї про потенційне майбутнє. Другий компонент стосується присутності однієї або кількох зацікавлених сторін, які проводять різні види діяльності для досягнення розбіжності і часто протилежні цілі, які мають різні прояви".

Вважається, що терміни стратегія і стратегічне планування з'явилися в сучасному місті, планова практика яких була спочатку систематичною та використовувалася до кінця 60-х років під час дебатів про структурне планування, яке було в центрі уваги. Стратегія та стратегічне планування потім інтерпретували, як частину складного процесу планування і яка є інституційною взаємодією (ще не як довгострокове бачення розвитку). Розвиток теорії був на той час під сильним впливом сильного економіко-демографічного зростання, яке шукало певні рамки для просторових трансформацій. Протягом наступних років, дискусії з питання просторового планування та стратегічного планування вплинули на розвиток нових теорій планування, а також розширення меж планувальної діяльності і дії [28, с.19-20].

Новий зміст стратегічного планування пов'язаний з часом кризи і повним розпадом планування, як дисципліни протягом 70-80-тих років

минулого століття, коли почали застосовуватися принципи раціональності та ефективності, і ринок позиціонував себе, як домінуючий механізм регулювання (називається періодом "тетчеризму" і "рейганізм"). Одна частина громадськості вважає, що стратегічне планування в державному секторі фактично походить з корпоративного стратегічного планування, яке було прогресивним в цей період.

Василевська Л. зазначає важливі: "причини інтерпретації корпоративного стратегічного планування в область просторового планування полягають у тому, що транснаціональні компанії в цей період, і до теперішнього часу були сильнішими, більше впливовішими і важливішими організаторами світової економіки, ніж національні держави. Цей тип планування та інструменти використовувані приватними корпораціями, дали результат, а саме позитивний ефект у сфері простору та планування у містах. Таким чином, деякі нові стратегічні принципи базуються на звичайному раціональному підході в процесі підготовки та прийняття рішення: 1) огляд стану; 2) аналіз; 3) дослідження і оцінка альтернатив; 4) вибір стратегії; 5) моніторинг. У всьому цьому є набагато більше взаємодії та співпраці".

У межах процедур, які не є лінійними, але кругові або паралельні, стратегічні просторові процеси планування, особливо в останніх двох десятиліттях, були більш демократичними і прозорими, складніші за характером і часто повільніше досягати угоди порівняно з військовими чи корпоративними процесами – головна причина - велика кількість зацікавлених сторін.

Період 70-х років і 80-х років характеризувався появою приватних інвесторів, як перших недержавних стейкхолдерів та учасників з певними інтересами в процесі планування, окрім держави.

Протягом 90-х років сталася криза, під час якої потужні стейкхолдери поступово втрачали свою роль і авторитет, і панування на ринку, як основний механізм регулювання розвитку підійшов до кінця. Це здійснило перебудову планування, що переросло в створення новітнього типу стратегічного планування, основною характеристикою якого було залучення громадянського сектору до процесів планування [28, с.22].

Стратегічне планування на практиці сьогодні і тим більше реалізація стратегій в плануванні постійно змінюються і розвиваються.

Загалом, стратегічне планування може використовувати для визначення місії, бачення, цінностей, цілі, завдання, ролі та відповідальність, терміни тощо. Його можна описати як системний, комплексний підхід вироблення політики, що враховує контекст, ресурси та довгострокову перспективу.

По всій Європі зростає інтерес до стратегічне просторового планування. Все ж таки термінологія, що використовується для обговорення стратегічного просторового планування постійно удосконалюватиметься, оскільки вона стосується і містить різноманітні підходи та інституційні контексти, які теж дуже різноманітні.

Так, стратегічне просторове планування можна визначити, як досить різноманітну планувальну діяльність. Стратегічне просторове планування підкреслює динамічність, характер розробки стратегії для сталого і збалансованого просторового розвитку. Це може бути соціальний процес для координуючих суб'єктів та установ в фрагментарне, невизначене середовище для того, щоб розширювати можливості та мотивувати ключові зацікавлені сторони, щоб забезпечити основу для прийняття рішень управління просторовими змінами.

Також Василевська Л. зазначає, що: "на практиці існує таке визначення, яке використовували більше за інших, тому що воно здається

найбільш прийнятним - просторові плани, як стратегічна основа для дії та стратегічне просторове планування, як "наявний набір концепцій, процедур та інструментів, що має бути пристосований до будь-яких ситуацій, якщо бажані результати мають бути досягнуті. Складання стратегічного плану є стільки ж про процес, інституційний дизайн і мобілізацію, як про розвиток". За А. Фалуді та В. Салетом (2000) є три підходи стратегічного планування, що виділяються сьогодні: 1) інституційний підхід, 2) комунікативний або "дискурсивний" підхід, і 3) інтерактивний підхід до планування.

Комунікативний підхід включає в себе здатність стратегічного плану використання символів для представлення соціальних настроїв та створення нових підстав для дії. "Коллективна свідомість" і соціальний інтерес шляхом формування просторових репрезентацій, представлена через просторове планування, цей підхід спирається на планування картографії, землекористування і т. д." Інституційний підхід є результатом нормативного упорядкування та налаштування суспільства, яке також є основою для інтерпретації питань планування, де питання планування можуть вплинути на реконструкцію нормативної бази, але все ж таки наявні рамки, що визначають роль і відповідальність зацікавлених сторін у процесі планування. Цей підхід пов'язує теорію стратегічного планування з соціальними теоріями та політичними системами теорії в галузі економіки, політики та правової бази. Інституційний підхід розвивається в два основні напрямки: один орієнтований на легітимацію запланованої діяльності, та інші спостерігають за інституціоналізацією процесів переважно з точки зору його потенціалу для виконання планів і проектів. [28, с.22-23].

Інтерактивний підхід розроблений в 80-90-ті роки, як реакція на традиційні підходи, де державні служби і заклади виконували роль головних координаторів процесу просторового планування. Така однобічна практика поставила під загрозу не лише легітимність планування, але й його

ефективність. Інтерактивний підхід при цьому розвивався через різноманітні форми участі та координації держави, а також зв'язки між зацікавленими сторонами, постійна тенденція до лібералізації і ефективність державної політики, з одного боку, і розвиток соціальної свідомості та участь громадянського сектору з іншого боку.

На цьому тлі, стратегічне просторове планування розуміється, як "соціальний процес через який коло людей у різноманітних інституційних відносинах та позиції об'єднуються до розробки процесів складання плану та розробки змісту і стратегії управління просторових змін. Цей процес не породжує лише офіційний результат з точки зору політики та проектні пропозиції, але породжує рішення, які можуть вплинути на відповідні сторони та їхні майбутні інвестиції чи регуляторну діяльність".

Просторове планування – це дуже складне питання – спосіб, яким уповноважені суб'єкти втручаються у процеси просторового розвитку з метою створення інших більш стійких структур. Планування дій і функцій від минулого і майбутнього дуже відрізняються.

Просторове планування діє в різних масштабах: місцеві, регіональні та все частіше на транснаціональний та транскордонний рівень, тому це ширше поняття, ніж регіональне планування. Це — і політичний, і технічний процес - це політичний не тільки в сенсі політики, в процесі, але в концепціях і ідеях, які ми використовуємо в просторовому плануванні [28, с.23].

Незважаючи на широке визначення просторового планування, в ньому присутні дві дихотомічні концептуальні моделі: 1) територіальне планування є землекористуванням, управління та регіональне планування в традиційному розумінні, як галузь планування землекористування; і 2) просторове планування включає галузеву координацію через територіальну стратегію - "парасолька" діяльність, що охоплює інтереси різних секторів з просторовою політикою впливів". Ті, хто зараз працює на місцях, мають схилилися до

другої моделі – просторового планування — це ширший, інклюзивний підхід до враховуючи найкращого використання землі ніж традиційне планування землекористуванням, необхідно визначити просторове планування, таким чином: "просторове планування виходить за рамки традиційного землекористування, планує об'єднати та інтегрувати політику розвитку та використання землі з іншими політиками та програмами, які впливають на природу місць і на те, яку вони функцію виконують".

Просторове планування відповідно до цілей Європейських науковців: "необхідно у просторовому плануванні створити більш раціональну територіальну організацію землекористування та зв'язків між ними, щоб збалансувати попит на розвиток з необхідністю охорони навколишнього середовища, і для досягнення соціально-економічних цілей. У цьому сенсі визначається просторове планування, як механізм, що має набір інструментів втручання на різних рівнях і для різних горизонтів, розробок, щоб допомогти управлінню прийняття стратегічних змін місця в межах територій, їх господарства і суспільства, спрямовані в основному (але не виключно) державним сектором".

Регіональна проблематика, відображена в існуванні з соціальними, економічними та просторовими відмінностями, це платформа для інституційного втручання на регіональному рівні – регіональне планування та регіональна політика, як нормативно-спрямований механізм міжрегіонального та внутрішньо регіонального розвитку [28, с.22-24].

У збірнику (Компендіумі) Європейського Союзу щодо просторових планувальних систем та політик під просторовим плануванням розуміють "суспільну політику та дії, спрямовані на розподіл видів діяльності у просторі та зв'язки між ними. Вона має здійснюватися на європейському, національному та локальному рівнях і поєднувати планування землекористування та регіональну політику".

Ширше трактування з цього ж документу так окреслює зміст просторового планування: "Просторове планування відноситься до методів, що використовуються переважно в громадському секторі для впливу на подальший розподіл видів діяльності у просторі. Його застосовують з метою створення раціональнішої територіальної організації землекористування та відповідних зв'язків, для збалансованості між вимогами розвитку та потребами захисту довкілля та для досягнення соціальних і економічних цілей. Просторове планування охоплює заходи з координації просторових впливів на інші секторальні політики, для досягнення рівномірного розподілу економічного розвитку між регіонами ніж той, що може бути створений ринковими силами, а також з регулювання питань використання землі та власності" [7, с. 24].

Напрочуд важливо визначати, що таке громадська інфраструктура, яка розкрита авторами U.-LEAD у підручнику керівника, "Громадська інфраструктура — це невід'ємний елемент кожної громади, який є об'єктом просторового планування. Відповідно до Конституції України: "матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад" (ст. 142)".

Автори підручника зазначають, що: "метою просторового планування є створення та підтримка сприятливих умов для життя, задоволення інтересів громадян і бізнесу, захист ресурсів об'єднаної територіальної громади. Однак термін "просторове планування", який широко використовується в Європі, досі не визначений у законодавстві України. Натомість існує термін "містобудування", що є синонімом цього терміну за своєю суттю. Тим не менш, термін "просторове планування" вже широко використовується серед

експертів і, як вже згадувалося, внесений в проекти змін до чинного законодавства" [29, с.374].

Найголовнішим перспективним моментом просторового планування, як системи має бути розвинута комунікація, "добре розвинута інфраструктура є одним із ключових компонентів економічного зростання та збільшення кількості робочих місць. Громадська інфраструктура вже давно визнана основоположним "матеріальним активом" громади".

Звісно: "інфраструктура— це не лише питання активів на "соціально-економічному" та фактичному балансі об'єднаної територіальної громади (хоча це і не слід випускати з уваги, оскільки вона втрачає свою вартість, якщо її регулярно не оновлювати), а й фактор, який сприяє якісному наданню органами об'єднаної територіальної громади необхідних послуг громадянам та бізнесу. Що важливо, метою управління має бути забезпечення не тільки наявності, а й доступної вартості послуг для громадян і підприємств".

"Просторове планування і громадська інфраструктура взаємопов'язані: перше є передумовою розвитку останньої, але це ще не все, просторове планування встановлює основу для загального стратегічного розвитку об'єднаної територіальної громади, забезпечуючи межі та напрямки для прийняття рішень, які враховували б потреби громади як сьогодні, так і в майбутньому" [29, с.370].

Пропонується ввести поняття "механізм просторового планування" - це сукупність інструментів, конкретних форм та методів управління, використовуючи які орган публічного управління та адміністрування зможе досягти поставлених перед просторовим плануванням цілей.

Також внести зміни до Законодавства України, а саме термін "просторове планування", який в свою чергу може трактуватися, як діяльність органів управління із залученням приватних підприємств, установ, організацій та громадськості застосовуючи інструменти стратегічного

планування в соціальній, економічній, правовій, інфраструктурній, комунікаційній та ін. сферах просторового розвитку задля встановлення довгострокових цілей та досягнення позитивної реалізації поставлених цілей із збереженням навколишнього середовища.

1.2. Нормативно-правова основа сучасних механізмів планування просторового розвитку територій

Одним з механізмів просторового планування регіонального розвитку є законодавча база. Основу якого становлять такі Закони України:

Закон України "Про регулювання містобудівної діяльності" від 17.02.2011 р. № 3038-17, визначає та встановлює: "правові, організаційні основи містобудівної діяльності і спрямований на забезпечення сталого розвитку територій з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів. Також визначають перелік термінів, які мають пряме відношення до просторового планування, оскільки містобудівна документація вважається просторовим плануванням, що є новим поняттям для України і на законодавчому рівні не встановлено тлумачення відповідного поняття. Проте наявні основоположні визначення, які визначаються, як механізми просторового планування, а саме генеральний план населеного пункту, детальний план території, комплексний план просторового розвитку території, концепція інтегрованого розвитку території територіальної громади, містобудівна документація, план зонування території (зонінг), схеми планування території на регіональному рівні та ін.". У законі зазначено управління у сфері містобудівної діяльності, планування територій на регіональному рівні, проте в загальному аспекті [20].

Закон України "Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду" від 22.12.2006 р. № 525-16, визначає: "правові, економічні, соціальні та організаційні засади проведення комплексної реконструкції кварталів (мікрорайонів) із заміною застарілого житлового та нежитлового фондів. Також, території, де відповідно до цього Закону повинна здійснюватися реконструкція, заміна житлового фонду, визначаються на підставі генеральних планів та планів земельно-господарського устрою. У детальних планах та проектах забудови території повинні бути визначена планувальна структура кварталу (мікрорайону) і тд." [19].

Закон України "Про будівельні норми" від 5.11.2009 р. №1704-17, встановлює: "відносини у сфері нормування у будівництві та визначає правові та організаційні засади розроблення, погодження, затвердження, реєстрації і застосування будівельних норм. Зазначає, що планування та забудова території є об'єктами нормування у будівництві" [14].

Закон України "Про землеустрій" від 22.05.2003 р. № 858-15, встановлює основні поняття, що стосуються землепорядкування, а саме: "межа території територіальної громади, проект землеустрою. В свою чергу землеустрій забезпечує організацію території сільськогосподарських підприємств, установ і організацій з метою створення просторових умов для еколого-економічної оптимізації використання та охорони земель сільськогосподарського призначення, впровадження прогресивних форм організації управління землекористуванням, удосконалення структури і розміщення земельних угідь, посівних площ, системи сівозміни, сінокосо- і пасовищезміни. Особливим видом документації із землеустрою, яка одночасно є містобудівною документацією, - комплексні плани просторового розвитку територій територіальних громад, генеральні плани населених пунктів, детальні плани територій" [18].

Закон України "Про благоустрій населених пунктів" від 6.09.2005 р. № 2807-15, визначає: "правові, економічні, екологічні, соціальні та організаційні засади благоустрою населених пунктів і спрямований на створення умов, сприятливих для життєдіяльності людини." Також відповідний закон визначає основні терміни просторового планування, а саме благоустрій населених пунктів, територія, вулично-дорожня мережа, заходи з благоустрою населених пунктів. Відповідним законом визначається об'єкти і суб'єкти благоустрою населених пунктів, де: "суб'єкти (органи державної влади та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, органи самоорганізації населення, громадяни) та об'єкти (території загального користування: парки (парки культури та відпочинку, спортивні, дитячі, історичні, національні, меморіальні та інші), рекреаційні зони, сади, сквери та майданчики; пам'ятки культурної та історичної спадщини; майдани, площі, бульвари, проспекти та ін. і прибудинкові території; території будівель та споруд інженерного захисту територій; території підприємств, установ, організацій та закріплені за ними території на умовах договору)" [13].

У Закону України "Про Генеральну схему планування території України" від 7.02.2002 р. №3059-III: "Генеральна схема планування території України визначає пріоритети та концептуальні вирішення планування і використання території країни, вдосконалення систем розселення та забезпечення сталого розвитку населених пунктів, розвитку виробничої, соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури, формування національної екологічної мережі" [16].

Закон України "Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності" від 14.10.1994 р. № 208/94, яким встановлюється "відповідальність юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців

(суб'єктів містобудування) за правопорушення у сфері містобудівної діяльності" [15].

Закон України "Про стратегічну екологічну оцінку", встановлює: "необхідні екологічні норми та визначає, що документи державного планування – це стратегії, плани, схеми, містобудівна документація, загальнодержавні програми, державні цільові програми та інші програми і програмні документи, включаючи зміни до них".[21].

Закон України "Про архітектурну діяльність" від 20.05.1999 р. №687-14, визначає термін: "архітектурне рішення, яке розкривається, як авторський задум щодо просторової, планувальної, функціональної організації, зовнішнього вигляду й інтер'єру об'єкта архітектури, а також інженерного та іншого забезпечення його реалізації, викладений в архітектурній частині проекту на всіх стадіях проектування і зафіксований у будь-якій формі" [12].

Також необхідно зазначити закони, які стосуються управління муніципальними послугами та інфраструктурою та на які повинні опиратися органи державної влади та органи місцевого самоврядування під час просторового планування регіонального управління, а саме: Закон України "Про державне регулювання у сфері комунальних послуг", Закон України "Про житлово-комунальні послуги", Закон України "Про відходи", Закон України "Про питну воду, питне водопостачання і водовідведення", Закон України "Про автомобільні дороги" і т.д.

Варто зазначити базис галузевих законів, такі як, Земельний кодекс України, Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища", Постанови Національної Комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг та ін..

Просторовий розвиток населених пунктів (розміщення і проектування міських та сільських поселень), регламентують Державні будівельні норми та Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів.

Вирішальним елементом регіонального розвитку є просторовий розвиток міст, який закріплений в Постанові Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 "Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки". У відповідній постанові прослідковується важливість для України просторового розвитку регіонів, з врахуванням принципів субсидіарності та децентралізації державних повноважень шляхом їх передачі на місцевий рівень.

В свою чергу, органи місцевого самоврядування та органи державної влади повинні керуватися глобальними нормами права встановленими і визначеними у міжнародних актах та матеріалах Європейських конференцій, а саме матеріали Європейської Конференції міністрів, відповідальних за просторове/регіональне планування (СЕМАТ), яка зробила великий вклад щодо залучення громадськості до організації просторового планування, точніше в Рекомендації (2002) 1 Комітету Міністрів Ради Європи було зазначено, що Консенсус в суспільстві відіграє важливе значення для успішної реалізації місцевих та регіональних ініціатив, а також створення привабливого середовища для зовнішніх інвесторів та економічних гравців; Європейська хартія регіонального/просторового планування (Торремоліноська Хартія) є всебічною; Матеріали міжнародної конференції "Комплексний підхід до збалансованого сталого просторового розвитку Європейського континенту" (11-12 червня 2009 року, м. Київ) та ін. [5, с.8].

Багато документів і програм діяльності є актуальними для стратегічного планування в Європейського Союзу, як-от Лейпцизька хартія про стійкі європейські міста (2007), Зелена книга про територіальну єдність (2008), URBACT тощо.

Наявні три основні аспекти стратегічного просторового планування Європейського Союзу та політики розвитку, яка вплинула на розробку та практику стратегічного планування простору в державі-члені, це: Створення Спільної політики безпеки та оборони та Територіальний порядок денний – це документ з європейського просторового планування, який призначений для використання, як загальний орієнтир для координації просторової політики і як засіб підтримки роботи в формуванні національної та регіональної просторової політики основи. Важливо підкреслити, що Створення Спільної політики безпеки та оборони, незважаючи на дуже неточний опис і обговорення, це не "генеральний план" і не "велика структура".

Основні цілі європейської політики: економічна та соціальна згуртованість; збереження природних ресурсів і культурної спадщини; більш збалансована конкурентоспроможність європейських територій.

Створення Спільної політики безпеки та оборони, для того, щоб "досягти більшої просторової збалансованості розвитку, ці цілі необхідно переслідувати одночасно в усіх регіонах Європейського Союзу, і їх взаємодія враховується" (ESDP, 1999). Ці три загальні цілі мають вплинули на форму і зміст політичної настанови для просторового розвитку Європейського Союзу: 1) розвиток збалансованої і поліцентричної міської системи і нові відносини між містом і селом; 2) забезпечення сторони доступу до інфраструктури та знань; 3) сталого розвитку, обережного управління та охорони природи і культурної спадщини [28, с.22].

Оскільки просторове планування може вирішити максимально проблемні питання територій, через те що охоплює широкий спектр життя і розглядається під вектором довгострокового планування, завдяки чому Європейські країни знаходяться на вищому рівні не тільки економічного

розвитку, а й задоволеності населення, благоустрою територій, системи закладів надання соціальних послуг та інше.

Отже, на національному рівні встановлено не тільки загальні правові норми, а й норми, які стосуються кожного регіону, а саме Стратегія національного розвитку та регіонального розвитку. Якщо спиратися на законодавство інших країн, можна сказати, що ефективність їхнього законодавства досягнута за рахунок конкретного розмежування національного та регіонального рівнів, оскільки загальні норми в них встановлюються на національному рівні, а все що стосується правових механізмів та інструментів просторового планування на рівні регіонів та місцин виробляється у власній системі державного управління. Проте така особливість нашої правової бази можливо впливає із перехідного періоду децентралізації не тільки коштів, а і управління, розвитку. Тому потрібно працювати і напрацьовувати власну систему правових норм для різних регіонів регіональними органами державного управління, які повинні скласти власний базис нормативних документів із дієвими інструментами саме для їхнього регіону і території, оскільки ментальність громад, екологічна ситуація, наявність природного багатства, стан транспортних мереж та інше впливає не тільки на населення, а й на можливість здійснювати якісне регіональне управління в сфері просторового планування.

Таким чином просторове планування охоплює не тільки містобудівну документацію, яка в свою чергу може вважатися механізмом просторового планування, хоча деякі науковці та державні наукові програми просторового планування вважають, що ці поняття є тотожними та взаємозамінними. Проте наведені в роботі твердження, щодо всеохоплення різних сфер життєдіяльності запевнює протилежне.

Також пропонується ввести в дію Містобудівний кодекс, який в свою чергу окреслить основні поняття просторового планування, оскільки наразі

вони розкидані по різних законам та кодексам, зазначить основоположні принципи, інструменти та механізми просторового планування, основний масив дій та можливість залучення громадськості та інші питання в умовах трансформаційних змін нашого суспільства.

Висновки до першого розділу

Просторове планування – спосіб, яким уповноважені суб'єкти впливають на процеси просторового розвитку з метою створення інших більш стійких структур. Планування дій і функцій від минулого і майбутнього дуже відрізняються.

Найголовнішим перспективним моментом просторового планування, як системи має бути розвинута комунікація, добре розвинута інфраструктура є одним із ключових компонентів економічного зростання та збільшення кількості робочих місць. Громадська інфраструктура вже давно визнана основоположним матеріальним активом громади.

Пропонується ввести поняття "механізм просторового планування" - це сукупність інструментів, конкретних форм та методів управління, використовуючи які орган публічного управління та адміністрування зможе досягти поставлених перед просторовим плануванням цілей.

Також пропонується внести зміни до Законодавства України в визначенні терміну "просторове планування", який в свою чергу може трактуватися, як діяльність органів управління із залученням приватних підприємств, установ, організацій та громадськості застосовуючи інструменти стратегічного планування в соціальній, економічній, правовій, інфраструктурній, комунікаційній та ін. сферах просторового розвитку задля встановлення довгострокових цілей та досягнення позитивної реалізації поставлених цілей із збереженням навколишнього середовища.

Одним з механізмів просторового планування є нормативно-законодавче забезпечення розвитку територій. Також необхідно зазначити закони, які стосуються управління муніципальними послугами та інфраструктурою та на які повинні опиратися органи державної влади та органи місцевого самоврядування під час просторового планування регіонального управління, а саме: Закон України "Про державне регулювання у сфері комунальних послуг", Закон України "Про житлово-комунальні послуги", Закон України "Про відходи", Закон України "Про питну воду, питне водопостачання і водовідведення", Закон України "Про автомобільні дороги" і т.д.

Варто зазначити базис галузевих законів, такі як, Земельний кодекс України, Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища", Постанови Національної Комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг та ін.

Таким чином просторове планування охоплює не тільки містобудівну документацію, яка в свою чергу може вважатися механізмом просторового планування, хоча деякі науковці та державні наукові програми просторового планування вважають, що ці поняття є тотожними та взаємозамінними. В умовах відновлення та регенерації країни більш широке застосування механізмів просторового планування та їх інноваційний розвиток дає можливість швидкого та ефективного відродження територій.

РОЗДІЛ 2

КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНИХ МЕХАНІЗМІВ ПЛАНУВАННЯ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

2.1. Загальна характеристика сучасного етапу розвитку механізмів просторового планування в Україні

У територіально-просторовому плануванні необхідним є використання "place-based approach" – підходу до управління розвитком територій на основі їх місцевих особливостей, а також знань і переваг людей, які живуть на даній території. Це пояснюється тим, що практика планування повинна розглядатися в рамках конкретного контексту, в якому вона відбувається, оскільки кожна система є унікальною, і не існує універсального підходу. Крім того, обмін досвідом та розгляд тематичних досліджень надзвичайно складні без детального розуміння системи планування в розглянутих країнах. [24, с.38].

Оскільки просторове планування в цілому є новим для українського регіонального управління, проте відголосок містобудівної документації існував давно, потрібно виокремити особливості механізмів сучасності. Наприклад: "метою просторового планування є створення раціональної та оптимальної організації землекористування, досягаючи збалансування потенційно конкуруючих потреб економіки (бізнесу), суспільства (людей) та навколишнього середовища (природи та клімату) й беручи до уваги розвиток території в майбутньому. Розробляючи певні правила використання територій та їхні функції, можна стимулювати ділову активність, будівництво та забезпечення рекреації для місцевого населення, включаючи спорт, культуру і зелені зони. Просторове планування визначає розташування

дитячих садків, шкіл, поліклінік, транспортних шляхів, водопровідних мереж, очисних споруд, багатьох інших об'єктів інфраструктури й надання публічних послуг. Ретельне просторове планування також зменшує ризик техногенних і природних катастроф (наприклад, повеней та зсувів) та допомагає забезпечити стале використання природних ресурсів (наприклад, визначаючи водоохоронні зони та обмежуючи види діяльності в цих зонах або поблизу них)" [29, с.369-370].

Задля забезпечення цих цілей необхідні дієві механізми, різні автори та підручники зазвичай відносять до механізмів просторового планування, механізми, що відносяться до державного управління. Проблема в тому, що українська наукова база не відокремлює таких механізмів, а Європейські науковці зазвичай розглядають окремі механізми просторового планування.

Розглянемо наступні механізми: реалізація бюджетних проектів, формування матеріально-фінансових ресурсів, інституціалізації, культура стратегічного альянсу між органами місцевого самоврядування у наскрізних питаннях, передачі і використання земельних, майнових та інших ресурсів об'єднаної територіальної громади, законодавча база, державної підтримки розвитку територій, розвиток інфраструктури, оцінки ефективності, регулювання процесів економічного розвитку, державної інвестиційної підтримки регіонального розвитку.

Фахівці зі стратегічного планування місцевого розвитку визначають: "Механізм реалізації стратегії – процес організації діяльності в окремих сферах життєдіяльності муніципального утворення. Основними сферами життєдіяльності муніципального утворення є влада та управління, право, економіка та фінанси, соціальні відносини, комунікації. З урахуванням існування таких сфер розрізняють відповідні складові механізму реалізації стратегії. Базовими елементами механізму є суб'єкт, об'єкт та мета".

Наступні важливі для планування просторового розвитку регіону поняття: "Суб'єкт механізму реалізації стратегії – рушійна сила, яка запускає в дію механізм – місцеві та регіональні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, що співпрацюють у питаннях стратегічного планування з представниками бізнесу та громадськості".

"Об'єкт механізму реалізації стратегії – те, на що спрямована дія суб'єкта – соціально-економічні процеси, які протікають на рівні муніципального утворення".

Основні механізми реалізації стратегії: організаційно-управлінський; фінансово-бюджетний; організаційно-економічний; інституційний.

"Організаційно-управлінський механізм передбачає розробку й реалізацію на основі стратегії програмних і нормативних документів, що включають План реалізації стратегії місцевого розвитку, місцеві щорічні програми соціально-економічного та культурного розвитку, програми охорони довкілля, цільові програми тощо, які розробляються на основі створення взаємопов'язаної системи прогнозних і програмних документів розвитку місцевого (локального) / регіонального / державного рівнів; координацію заходів місцевої політики, чіткий розподіл повноважень; моніторинг усіх сфер та заходів місцевого розвитку; здійснення державного контролю за виконанням стратегій місцевого розвитку, врахування структурних зрушень на місцевому (регіональному/локальному) рівні".

"Фінансово-бюджетний механізм надає змогу залучати додаткові кошти до фінансування проектів місцевого розвитку, а також оптимально використовувати кошти місцевого бюджету і передані з Державного бюджету. Відповідний механізм передбачає: закладання в місцевому бюджеті розвитку видатків на реалізацію заходів та проектів стратегічного плану; об'єднання коштів місцевих бюджетів територіальних громад на договірній основі для виконання спільних завдань розвитку муніципального утворення;

стимулювання та залучення коштів населення, підприємств, організацій та іноземних інвесторів; залучення грантів українських, іноземних та міжнародних організацій; сприяння вирішенню земельних питань тощо".

"Організаційно-економічний механізм передбачає комплексне задіяння для стимулювання регіонального та місцевого розвитку потенціалу державно-приватного партнерства, кооперації, міжрегіонального та міжнародного співробітництва та інших механізмів, зорієнтованих на активізацію місцевої економічної ініціативи, стимулювання економічного зростання та досягнення на цій основі рівномірного та інтегрованого просторового розвитку".

"Інституційний механізм передбачає стимулювання економічного зростання на місцевому (регіональному) рівні системно поєднує:

- механізм стандартизації та сертифікації, захисту інтелектуальної власності та дотримання авторського права продукції (послуг), що виробляються в регіоні;

- механізм правового забезпечення формування єдиного правового поля для здійснення всіх видів економічної діяльності;

- механізм задіяння потенціалу місцевого самоврядування для стимулювання громадської активності;

- механізм інформаційно-комунікаційного забезпечення, орієнтований на формування сучасного, відкритого інформаційного та комунікаційного середовища".

У законодавстві України, що стосується питань стратегічного планування, відсутнє визначення категорії механізм [23, с.88-91].

Зазвичай загальні механізми державного управління застосовуються при просторовому плануванні регіонального розвитку.

Зокрема, механізми територіального планування та регулювання територіального розвитку ґрунтуються на сукупності спеціального

інструментарію, що дає змогу досягати рівноваги територіальної системи, збалансування її соціально-економічного розвитку. Серед вагомих інструментів – розроблення і дотримання вимог містобудівної документації регіонального та місцевого рівнів, а саме: схем планування територій; генеральних планів населених пунктів; планів земельно-господарського устрою; регіональних і місцевих правил забудови; містобудівних кадастрів населених пунктів. У даному контексті сфера управлінського впливу суб'єктів регіонального управління поширюється на розроблення й затвердження Схем планування територій – документів, що визначають вимоги щодо планування, забудови та іншого використання відповідних територій населених пунктів або їх окремих частин; Генеральний план населеного пункту – головний містобудівний документ, на основі якого використовують землі у межах населеного пункту, визначають орієнтири і шляхи архітектурного й планувального розвитку конкретного населеного пункту.

Дудкіна О. зазначає наступне: "важливим інструментом регулювання рівноваги міської території є зонування. Воно полягає у розподілі території на окремі зони (масиви) з різним цільовим (функціональним) призначенням і правовим режимом використання земель та здійснюється згідно з "Положенням про земельно-кадастрову інвентаризацію земель населених пунктів". При зонуванні територій населених пунктів передусім визначають вимоги й умови територіальної локалізації об'єктів регіональної соціально-економічної системи, обмеження щодо допустимих видів та щільності забудови населених пунктів; здійснюють функціональне виділення зон (житлових, торговельних, промислових, відпочинкових та ін.); обґрунтовують інфраструктурне, транспортне та екологічне наповнення цих зон" [4, с. 45].

"Комплексну забудову території населеного пункту забезпечують відповідні органи місцевого самоврядування на підставі програми, затвердженої міською радою, відповідно до затвердженого детального плану території, проекту забудови (реконструкції) та містобудівного (історико-містобудівного) обґрунтування з подальшим розробленням проектної документації на зведення окремих будинків і споруд" [4, с.46].

Україна потребує механізми планування, підвищення ефективності територіально-просторового розвитку на фундаменті загальноприйнятих критеріїв. Багато країн відмовилися від попередніх зайвих детальних планів, перейшовши до комплексного підходу, який передбачає застосування функції контролю щодо приватної діяльності. Органи управління потребують інтенсивного оновлення, а саме механізми планування повинні служити досягненню цілі.

Територіальне, або просторове планування є нині одним із невід'ємних атрибутів управлінської діяльності розвинених країн. Саме завдяки сучасним планам і програмам можливе ефективне використання ресурсів усіх рівнів і видів, забезпечення якості середовища проживання, збереження культурної спадщини, задоволення потреб громади та узгодження індивідуальних запитів.

Механізми повинні послідовно забезпечувати активний і скоординований підхід до забезпечення керівництва процесом розвитку, а також об'єктивність, звітність і гласність процесу прийняття рішень. Особливо важливо, щоб механізми планування (плани) розроблялися на основі організаційних документів усіх секторів уряду, а не нав'язувалися ззовні. Це означає, що їх розробка повинна проходити в атмосфері відкритості і співпраці.

Дудкіна О. встановлює, що: "планування територій є однією з найважливіших функцій управління соціально-економічним розвитком та

здійснюється на загальнодержавному, регіональному й місцевому рівнях. Чинна в Україні нормативно-правова база дає змогу розглядати планування територій, акцентуючи на містобудівній, архітектурно-планувальній та поселенській діяльності, з відповідним документальним забезпеченням". Зокрема, до механізмів просторового планування територій на загальнодержавному рівні відноситься розроблення містобудівної документації, наприклад Генеральна схема планування території України, якою передбачено забезпечення раціонального використання території України, створення та підтримання повноцінного життєвого середовища, охорони довкілля, охорони здоров'я населення, охорони пам'яток історії та культури, визначення державних пріоритетів розвитку систем розселення, виробничої, соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури. Планування територій на регіональному рівні полягає у розробленні й затвердженні схем планування територій конкретних адміністративно-територіальних одиниць [4, с.44].

Механізм втілення концепції просторового розвитку через стратегічну та просторову документацію:

Придатко О. визначив, що "в концепцію закладають цілі та практичні задачі, задачі для просторового планування, визначення основних груп інтересів, на базі яких визначаються пріоритети. Концепція переходить в концепцію просторового розвитку, яка включає технічне завдання на розробку містобудівної документації, Технічне завдання на створення стратегії об'єднаної територіальної громади, Схема планування території об'єднаної територіальної громади, Стратегія розвитку об'єднаної територіальної громади з яких виходить Містобудівна та землепорядна документація, Стратегічна документація у висновку перед органами місцевого управління постають конкретні вказівки щодо використання простору, реалізації ухваленої програми заходів" [11, с.97].

На прикладі Гани можна розглянути механізми вертикальної та горизонтальної інтеграції в сучасне просторове планування. Йдеться про мережевий механізм інтеграції із взаємодією, яка виникає між окремими особами та організаціями на одному рівні політики. Ієрархічні механізми є скоріше вертикальною інтеграцією, в якій існує система повноважень, правових положень та інструментів для досягнення політичної цілі в різних просторових масштабах.

Наприклад, у багатьох країнах, ієрархічні механізми розгорнуті у вигляді просторового планування такі інструменти, як національна політика та перспективи: стратегічні регіональні плани, рамки або генеральні плани та місцеві/підрозділові плани, щоб досягти узгодженості між цілями та завданнями політики в різних просторових масштабах. Законодавство у формі Законів, розпорядження та укази часто супроводжують ці інструменти планування та забезпечують правову основу для їх виконання та дотримання [27, с.15].

Фостолович В. в своїй науковій роботі визначає наступний важливий: "механізм раціонального землекористування має забезпечити сукупно економічний та природоохоронний, ресурсозберігаючий і відновлювальний характер використання земельних ресурсів" [26, с.212].

В свою чергу авторами збірника щодо регіонального розвитку, розглядається механізм державно-приватного партнерства. "Успіх проекту державно-приватного партнерства в цілому залежить від ретельності підготовки, важливими аспектами якої є адаптація організаційної структури до місцевих умов. Існує велика кількість різноманітних моделей державно-приватного партнерства, яке може приймати різні форми – від торгівельних операцій до комплексної приватизації. Особливу увагу слід приділити адаптації концепції державно-приватного партнерства до місцевих та часових факторів". Економічний успіх державно-приватного партнерства прямо

залежить від того досвіду роботи, який приватні партнери привносять у проекти співробітництва, та від значення цього досвіду в контексті конкретної сфери діяльності. Необхідно знайти способи заохочення приватних партнерів до обміну досвідом [5, с.62].

А також механізм вирішення потенційних конфліктів інтересів. "Тут мають міститися спеціальні положення, спрямовані на захист від можливої незаконної поведінки окремих партнерів. Від приватних партнерів може, наприклад, вимагатися сплата гарантійної застави, або угоди можуть містити положення про механізми стимулювання, наприклад домовленості про розподіл прибутків між державними та приватними партнерами" [5, с.62].

Законодавча база, як один з механізмів є важливою складовою просторового планування розвитку регіону, а оскільки основоположний закон в сфері просторового планування ще не був прийнятий, можна сказати, що відповідний механізм не є дієвим. В попередньому розділі наукової роботи розкритий перелік та основні норми встановлені українським законодавством.

Проте можна зазначити, що даний механізм має на меті використання комплексного підходу до планування просторового розвитку. Також він має бути спрямований на ефективну координації галузевої діяльності, що має міжгалузевий характер у контексті регіонального розвитку (економічний розвиток, екологія, сільське господарство, охорона здоров'я); зростання відповідальності за здійснення планування органами управління на регіональному та місцевому рівнях при забезпеченні відповідності законам та належного керівництва; розуміння екологічних наслідків процесу розвитку, що сприяє запобігання або зменшення можливих несприятливих наслідків.

Механізм прийняття рішень. Розробка механізму прийняття рішень повинна здійснюватися у співпраці із зацікавленими сторонами та інвесторами. Проте, під час вирішення найважливіших питань в певних

сферах необхідно для забезпечення ефективних та конкретних результатів застосовувати принцип "згори донизу". Прикладами таких випадків є необхідність охорони природного середовища, використання іноземних інвестицій, охорони культурної спадщини і т.д.

Механізм формування та реалізації комплексного плану просторового розвитку території територіальної громади. "Відповідний план зазначає одночасно містобудівну документацію на місцевому рівні та документація із землеустрою, що визначає планувальну організацію, функціональне призначення території, основні принципи і напрями формування єдиної системи громадського обслуговування населення, дорожньої мережі і т.д. включаючи етапність освоєння території" [20].

Делеговане рішення: це механізм, який передає контроль над прийняттям рішень, ресурсами, діяльністю від міста зацікавленим сторонам (або окремим групам зацікавлених сторін).

Делеговане рішення означає, що призначені зацікавлені сторони можуть самостійно планувати та втілювати проекти і програми, виходячи зі своїх інтересів і без істотної участі та контролю з боку місцевої влади. Найглибші рівні участі громади забезпечуються саме на рівні делегованих рішень [9, с.39-40].

Згідно Закону України "Про землеустрій": "комплексний план просторового розвитку території територіальної громади, генеральний план населеного пункту, детальний план території є одночасно документацією із землеустрою та містобудівною документацією на місцевому рівні". "Комплексний план просторового розвитку території територіальної громади, генеральний план населеного пункту включає: а) матеріали топографо-геодезичних вишукувань; б) матеріали погодження відповідно до Земельного кодексу України; в) експлікацію земельних угідь за власниками та користувачами земельних ділянок; г) збірний план земельних ділянок,

наданих у власність чи користування, та земельних ділянок, не наданих у власність чи користування та ін." [18].

Сучасні механізми планування просторового розвитку регіону повинні враховувати наступні ознаки: забезпечення участі громади та її політичних представників у цьому процесі; координація різноманітних секторальних програм та інтегрування їх в єдиний інтегрований підхід; має враховувати існування регіональної свідомості, що базується на спільних цінностях, культурі та інтересах; тенденції та шляхи розвитку економічних, соціальних, культурних, екологічних та пов'язаних з охороною навколишнього середовища явищ і видів діяльності; регіональне/ просторове планування має враховувати існування розмаїття індивідуальних та інституційних суб'єктів прийняття рішень [5, с.20-21].

Розглядаються також одиниці регіону, а саме громади, оскільки врахування інтересів громад наразі стоїть на першому місці в умовах децентралізації. Просторове планування є важливою складовою стратегічного планування розвитку громади. На жаль, в Україні поки що цьому питанню приділяється надто мало уваги. Постійне спрощення різних дозвільних процедур у будівництві призвело до того, що міста й села перетворюються в заплутані кам'яні джунглі, де практично неможливо забезпечити якісне та безпечне життєве середовище для людини. Відсутність єдиних планувальних документів у межах та за межами населеного пункту призвело до нераціонального управління землями державної й комунальної форм власності, що тепер вкрай ускладнює залучення внутрішніх чи зовнішніх інвесторів. Скасування такого виду містобудівної документації, як місцеві правила забудови, ще більше ослабило роль органів місцевого самоврядування в упорядкуванні простором своїх громад. Основними елементами такого впливу може стати генеральний план населеного пункту, зонування території, а основним документом стратегічного плану має стати

схема планування території громади. Генеральний план населеного пункту визначає загальні підходи до забудови поселення та перспективи його розвитку на майбутнє. Проте сьогодні коли більшість генеральних планів застаріли або у випадку, коли в поселенні немає нового будівництва, важливо розробляти детальні плани окремих територій у межах поселення, де можливий хоча б якийсь розвиток і хоча б якесь будівництво [28, с.17-18]. Тому розробка та забезпечення територій містобудівною документацією переліченою автором у відповідній статті вважаються сучасним механізмом здійснення планування просторового розвитку регіону, на чому наголошує і Європейська наукова спільнота.

Отже, існує певна система механізмів просторового планування, які стосуються державного управління, також окремо розглядаються механізми землевпорядкування, містобудівна документація, моніторингу, прийняття рішення уповноважених сторін із врахуванням думки інвесторів.

Пропонується запровадити систему механізмів просторового планування, оскільки вони потребують особливої уваги та є персоніфікованими в умовах регіонів, особливу увагу приділити збереженню навколишнього середовища.

Також створити умовну класифікацію механізмів просторового планування, наприклад за ознаками можуть бути правові, фінансові, інструментальні, інституціональні та ін.

Деякі додаткові механізми просторового планування розвитку регіону можуть мати наступний вигляд:

- Механізм самореференції (побудування відображення власної цілі та поступове коригування через відслідковування виконання просторового плану в "реальному часі");
- Механізм три етапного планування (планування повинно здійснюватися в загальному вигляді для регіону, яке не вдається

в деталі, щоб не здійснювати всеосяжну плутанину, яка наразі існує в нас, другий етап створити більш детальний просторовий план певної території, наприклад декілька об'єднаних територіальних громад зацікавлених однією метою, умовами, комунікаціями та важливістю співпраці та детальний план кожної окремої громади. Таким чином буде ефективніше враховано особливості території, екології, потреб населення;

— Механізм упорядкування стандартизації отримання та надання даних, який витікає з потреб попереднього механізму;

— Механізм прийняття рішень з врахуванням вкладу інвесторів (проведення спільних конференцій, конкурсів, обговорень з інвесторами, органами управління та громадськістю щодо проблем, пропозицій та конкретного вирішення проблем і потреб території).

2.2. Ефективність сучасних механізмів планування просторового розвитку на прикладі Житомирської області

В сучасних складних умовах воєнного стану Житомирська область зазнала значних втрат просторового потенціалу територій. З врахуванням трансформаційних змін в суспільних відносинах певні механізми просторового розвитку зазнають значних корегувань в напрямку відновлення та регенерації просторів. В Житомирській області було визначено пріоритетним запровадження програмного механізму щодо відтворення територій, будинків та інфраструктурних об'єктів. Було прийнято Програму комплексного відновлення території Житомирської області на 2023-2030 роки, яка визначає основні просторові, містобудівні та соціально-економічні

пріоритети політики відновлення і включає в себе комплекс заходів для забезпечення відновлення території області. Програма має сприяти впровадженню таких сучасних підходів та практик розвитку регіонів, територіальних громад, населених пунктів та частин їх територій, як людиноцентризм та соціальна справедливість, раціональне просторове планування, забезпечення балансу розселення та розміщення робочих місць, стала міська мобільність, інклюзивність, енергоефективність, екологічність, збереження культурного розмаїття та національної пам'яті, а також відповідати Цілям сталого розвитку України на період до 2030 року, визначеним Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722.

Опираючись на нормативно-законодавчі механізми відновлення територій постконфлітного середовища, Програму комплексного відновлення території Житомирської області на 2023-2030 роки було розроблено відповідно до законів України "Про правовий режим воєнного стану", "Про місцеві державні адміністрації", "Про регулювання містобудівної діяльності", указів Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 "Про введення воєнного стану в Україні" (зі змінами), від 24 лютого 2022 року № 68/2022 "Про утворення військових адміністрацій", постанови Кабінету Міністрів України від 14 жовтня 2022 року № 1159 "Про затвердження Порядку розроблення, проведення громадського обговорення, погодження програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них", з метою відновлення і розвитку території Житомирської області. Своєчасно було видано розпорядження начальника Житомирської обласної військової адміністрації від 08.06.2023 №236 "Про Програму комплексного відновлення території Житомирської області на 2023-2030 роки", яким затверджено склад робочої групи із розроблення проєкту Програми, а також визначено термін прийому пропозицій громадськості до проєкту Програми.

Загалом просторовий розвиток територій та його планування здійснює Департамент регіонального розвитку Житомирської обласної державної адміністрації, діяльність якого полягає у забезпеченні реалізації державної політики щодо виконання завдань у сфері містобудування, архітектури, будівництва, житлово-комунального господарства та енергозбереження; у сфері транспорту, дорожнього господарства, зв'язку та розвитку і утримання існуючої мережі автомобільних доріг загального користування місцевого значення, зовнішньої реклами у Житомирській області.

Департамент розробляє перспективні і поточні програми соціально-економічного розвитку області з капітального будівництва та ін. Готує пропозиції до проектів обласного бюджету щодо фінансування регіональних програм розвитку житлово-комунального господарства та благоустрою населених пунктів та ін. Готує пропозиції щодо розвитку паливно-енергетичного комплексу, за рахунок місцевих видів та нетрадиційних і поновлюваних джерел енергії. Розробляє пропозиції щодо розвитку закладів охорони здоров'я, освіти, культури, соціального забезпечення, фізкультури та спорту на території області. Також реалізує інвестиційну політику у цих сферах [17].

Також повинен виконувати розроблення та реалізацію регіональних програм у сфері житлово-комунального господарства, подавати пропозиції до проектів регіональних програм соціально-економічного розвитку області щодо поліпшення комунального обслуговування населення, благоустрою населених пунктів та енергозбереження [17].

Відповідний механізм є дуже важливим для виконання просторового планування регіонального розвитку, оскільки завдяки йому визначаються основні пункти та орієнтири для наступного механізму, а саме розробки містобудівної документації. На наступному етапі було розглянуто документи, що знаходяться у відкритому доступі на сторінці Департаменту.

Оскільки відповідно до наукових робіт, що розглядають Європейське Законодавство та визначають містобудівну документацію: "як механізм просторового планування регіону, було розглянуто стан забезпечення містобудівної документації Житомирської області, який визначає, що всього схеми планування території, а саме Житомирської області в кількості 1, районів – 23, по районах % - 100; Генеральні плани населених пунктів: обласний центр м. Житомир – 1, міста обласного значення - 4, міста районного значення – 7, селища міського типу – 40, селища – 3, села – 1060; Плани зонування території всього 39; Детальні плани території (в межах) – 1069; Детальні плани території (за межами) – 452" [22].

Отже, зі схемою планування території Житомирської області, а саме графічною картою та векторною, де можна обирати необхідні критерії, наприклад оздоровчі санаторії, водойми, рекреаційні заходи і так далі, а також ознайомитися з текстовою частиною на сайті Департаменту в розділі містобудівна документація. Під час розробки даної схеми, яка входить до просторового планування розвитку регіону, використовувався законодавчий механізм, Вступ має необхідний та застосований під час підготовки законодавчий масив.

"Схема планування території Житомирської області" створює підґрунтя для розроблення системи стратегічних, прогнозованих і програмних документів щодо здійснення регіональної політики та шляхів її реалізації, а також: конкретизація Генеральної схеми планування України у сфері визначення територій, які потребують розвитку через державну підтримку, розвиток національної екологічної мережі, інженерно-транспортної, соціальної інфраструктури та історико-культурної спадщини, врахування регіональних інтересів щодо проходження транспортно-комунікаційних коридорів, розташування зон зі спеціальним режимом використання, раціонального використання природних ресурсів і т.д. [3, с.1]. Сучасний

стан, який розкривається в проєкті зазначає, що планувальна структура області на сьогодні є практично сформована: "Основними складовими планувальної структури є лінійні транспортні зв'язки (міжнародні, національні, регіональні магістралі та траси (існуючі та проєктні) автомобільних та залізничних транспортних коридорів), які виконують роль планувальних осей різного рівня, які являють собою планувальні вузли різного рівня. Авторами зазначається, що для повноцінного функціонування та розвитку господарського комплексу області необхідно збільшити якісні показники магістральної мережі за рахунок посилення широтних та меридіональних транспортних зв'язків в північній та західній частинах області" [3, с.120].

Державна регіональна політика щодо Житомирської області викладена в Стратегії розвитку Житомирської області на період до 2027 року, проте розглядаючи відповідну стратегію, можна зазначити, що вона має загальну характеристику та можливі сценарії, з урахуванням просторового планування, проте в ній не зазначаються всі механізми просторового планування, які повинні застосовуватися.

Проте в Стратегії розвиток території Житомирської області повинен здійснюватися в інтересах територіальних громад та спрямовуватися на єдність територіального простору. Механізми, які повинні застосовуватися: мобілізація мешканців громад до створення сприятливого життєвого середовища; підвищення загальної свідомості населення для збереження довкілля; покращання інфраструктури (водопостачання, каналізація, переробка твердих побутових відходів, дороги місцевого значення (зв'язок з мережею транспортних коридорів) [3, с.104].

Також в Стратегії зазначене можливе запровадження механізму стимулювання енергоефективності у виробництві, житлово-комунальній та соціальній сферах [3, с.91]. Проте інформації щодо його впровадження на

сьогодні немає. В Житомирській області діє установа, яка створена з метою сприяння використанню внутрішнього потенціалу області – Агенція регіонального розвитку, створена 07.08.2017 року. Відповідна організація підтримує інвестиційний механізм, а саме здійснює розробку і підготовку проектів, які спрямовані на отримання грантів, підтримують громади Житомирської області, які пропонують інвестиційні проекти, створили на своєму сайті перелік грантів з переходом на сайт грантодавця, розробили методичні рекомендації до створення проектів та отримання грантів.

Тому можна сказати, що такий сучасний механізм інвестування, допомагає здійснювати просторовий розвиток регіону, який спрямований на підвищення якості життя населення, правильного та раціонального використання водних ресурсів, переробку та утилізацію відходів.

Механізми забезпечення реалізації:

Схеми планування території Житомирської області. Концептуальні вирішення планування та використання території області, забезпечуватимуться шляхом цілеспрямованої діяльності обласної та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, які мають визначати основні завдання проектів і програм соціально-економічного розвитку, програм охорони земель, охорони здоров'я населення, охорони довкілля і т.д.;

Наукове забезпечення. Наукові дослідження повинні бути спрямовані на розроблення рекомендацій і методів реалізації "Схеми планування території Житомирської області", проведення моніторингів та оцінки стану використання території на регіональному рівні. До найважливіших віднесені розробка та впровадження наукової моделі геоінформаційної бази містобудування та організації моніторингу реалізації схеми планування, регіональних програм розвитку проблемних територій, розвитку малих міст. Впровадження рішень "Схеми планування території Житомирської області"

при розробленні містобудівної документації на регіональному та місцевих рівнях, наукових обґрунтувань можливого антропогенного навантаження на природні комплекс.

Проектне забезпечення. З метою виконання схеми планування території, передбачається розроблення: схем планування території адміністративних районів, схем планування території групи районів, генеральних планів населених пунктів, схем планування транскордонних територій, схеми розміщення об'єктів нетрадиційних джерел енергії на території області; регіональної схеми розвитку туризму, схем розвитку рекреаційних зон, схем розвитку господарських вузлів, ядер господарського розвитку і центрів по переробці місцевої сировини, схеми екологічної мережі області, схеми історико-культурного та природно-ландшафтного потенціалу території області, проектів щодо заходів зниження рівнів техногенно-екологічної небезпеки тощо, пілотного проекту щодо оптимізації адміністративно-територіального поділу регіону.

Інформаційне забезпечення. Пропонується створення геоінформаційного центру, завданням якого буде ведення єдиної геоінформаційної системи.

Фінансове забезпечення. Фінансування схеми планування має відбуватися за рахунок коштів Державного бюджету України, обласного та місцевих бюджетів, а також із залученням інших джерел, у тому числі грантів міжнародних організацій з містобудівного розвитку.

Організаційне забезпечення. Організаційне забезпечення реалізації схеми має здійснювати спеціально уповноважений орган виконавчої влади Житомирської обласної державної адміністрації – Департамент (управління) містобудування, архітектури та будівництва до відання якого мають бути віднесені питання планування, регулювання забудови та іншого

використання територій області. Також на нього покладаються контроль за реалізацією схеми [3, с.291-293].

Отже, оцінюючі ефективність застосованих механізмів Житомирського регіону не можна назвати їх напрочуд дієвими, оскільки повністю розроблений та представлений пакет просторової документації наявний тільки в Барашівській громаді, загальний просторовий план наявний на території регіону, проте повністю детально щодо кожної територіальної громади не розроблено необхідної документації та планів, які впливають на регіональний розвиток. Також стан міст, селищ, регіону в плані інфраструктури, забудованої території, транспортної мережі в недостатньому стані. В сучасних умовах трансформаційних змін є необхідність у подальшому розвитку інноваційних управлінських механізмів просторового планування територій.

Висновки до другого розділу

Оскільки просторове планування в цілому є потенційним для українського публічного управління, відголосок містобудівної документації здійснює певний вплив, тому потрібно виокремити особливості механізмів сучасності. Різні автори та підручники зазвичай відносять до механізмів просторового планування, механізми, що відносяться до державного управління. Проблема в тому, що українська наукова база не відокремлює таких механізмів, а Європейські науковці зазвичай розглядають окремі механізми просторового планування.

Розглянуто наступні механізми: реалізація бюджетних проектів, формування матеріально-фінансових ресурсів, інституціалізації, культура стратегічного альянсу між органами місцевого самоврядування у наскрізних питаннях, передачі і використання земельних, майнових та інших ресурсів

об'єднаної територіальної громади, законодавча база, державної підтримки розвитку територій, розвиток інфраструктури, оцінки ефективності, регулювання процесів економічного розвитку, державної інвестиційної підтримки регіонального розвитку.

Основні механізми реалізації стратегії: організаційно-управлінський; фінансово-бюджетний; організаційно-економічний; інституційний.

Зазвичай загальні механізми державного управління застосовуються при просторовому плануванні регіонального розвитку.

Отже, існує певна система механізмів просторового планування, які стосуються державного управління, також окремо розглядаються механізми землевпорядкування, містобудівна документація, моніторингу, прийняття рішення уповноважених сторін із врахуванням думки інвесторів.

Пропонується запровадити систему механізмів просторового планування, оскільки вони потребують особливої уваги та є персоніфікованими в умовах регіонів, особливу увагу приділити збереженню навколишнього середовища. Також створити умовну класифікацію механізмів просторового планування, наприклад за ознаками можуть бути правові, фінансові, інструментальні, інституціональні та ін.

Департамент регіонального розвитку Житомирської обласної державної адміністрації, є структурним елементом Житомирської обласної державної адміністрації основні завдання якого полягають у забезпеченні реалізації державної політики щодо виконання завдань у сфері містобудування, архітектури, будівництва, житлово-комунального господарства та енергозбереження; у сфері транспорту, дорожнього господарства, зв'язку та розвитку і утримання існуючої мережі автомобільних доріг загального користування місцевого значення, зовнішньої реклами у Житомирській області.

Державна регіональна політика щодо Житомирської області викладена в Стратегії розвитку Житомирської області на період до 2027 року, проте розглядаючи відповідну стратегію, можна зазначити, що вона має загальну характеристику та можливі сценарії, з урахуванням просторового планування, проте в ній не зазначаються всі механізми просторового планування, які повинні застосовуватися.

В сучасних складних умовах воєнного стану Житомирська область зазнала значних втрат просторового потенціалу територій. З врахуванням трансформаційних змін в суспільних відносинах певні механізми просторового розвитку зазнають значних корегувань в напрямку відновлення та регенерації просторів. В Житомирській області було визначено пріоритетним запровадження програмного механізму щодо відтворення територій, будинків та інфраструктурних об'єктів. Було прийнято Програму комплексного відновлення території Житомирської області на 2023-2030 роки, яка визначає основні просторові, містобудівні та соціально-економічні пріоритети політики відновлення і включає в себе комплекс заходів для забезпечення відновлення території області. Програма має сприяти впровадженню таких сучасних підходів та практик розвитку регіонів, територіальних громад, населених пунктів та частин їх територій, як людиноцентризм та соціальна справедливість, раціональне просторове планування, забезпечення балансу розселення та розміщення робочих місць, стала міська мобільність, інклюзивність, енергоефективність, екологічність, збереження культурного розмаїття та національної пам'яті, а також відповідати Цілям сталого розвитку України на період до 2030 року, визначеним Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПЛАНУВАННЯ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

3.1. Підвищення ефективності механізмів планування просторового розвитку територій на прикладі зарубіжних країн

Розвиток країн та регіонів визначається рівнем розвитку міст та міських агломерацій, отже питання просторового розвитку безпосередньо стосуються розвитку відповідних громад. Тому деякі автори наголошують: "на необхідності забезпечення органічної єдності стратегій розвитку та підходів до сучасного просторового (територіального) планування. При цьому важливим є максимальне врахування найкращого світового досвіду та стандартів, зокрема, європейських "принципів доброго врядування" рекомендованих до впровадження 15-ю сесією Конференції європейських міністрів, відповідальних за місцеве і регіональне управління у 2007 році та положень II Європейської Хартії міст, прийнятої Радою Європи у 2008 році в Страсбурзі" [9, с.114].

У Європейському Союзі основні акти, що унормовують підходи до просторового або територіального розвитку, так і називаються: "Засади європейської політики територіального розвитку" та "Перспективи європейського територіального розвитку". Дуже важливо, що ця система політик щодо просторового (територіального) розвитку країни суттєво впливає на якість життя громадян та економічну, екологічну безпеку країн. Успіхи країн Європейського Союзу у цих сферах є найкращим цьому доказом.

Стратегічне просторове планування турбує головну проблему просторового розвитку, яка може виникнути на будь-якому масштабі, але більш характерний для регіонального та національного масштабу. Стратегічне просторове планування на цьому рівні є типовим, державний сектор керує соціально-просторовим процесом, націлений на вплив на майбутній просторовий розподіл діяльності.

Відродження стратегічного планування поза сумнівом у контексті міського та регіонального планування в Європі. Багато в чому сучасні підходи беруть участь у загальному зрушенні меж системи планування з фізичної сторони, використовувати планування для широкого стратегічного планування сформулювати більш узгоджену просторову логіку для території регулювання використання, захист регресу та інвестиції в регенерацію та інфраструктуру. Натомість стратегічне просторове планування зосереджується на територіально-інтегровані політичні підходи і довгострокове планування покращення якості життя, зміцнювати ідентичність, а також розвивати нові форми регіонального співробітництва. Симптоматично в реалізації останніх концепцій стратегічного планування на практиці є тісним зв'язком між баченням і дією, і спробою підвищити регіональний потенціал.

Стратегічне просторове планування вимагає безперервного процесу соціального планування до виконання своїх функцій розширення можливостей і мотивації зацікавлених сторін і забезпечення орієнтації на місцевих та регіональних учасників.

При обговоренні можливості відновлення законності просторового та регіонального планування, є різні думки. Продемонстровано регіональне планування здатністю успішно вирішувати деякі проблеми, що стосуються регіону, наприклад, для вирішення питань соціально-економічної

диспропорції в межах кількох територіальних одиниць, і розвиток сільських регіонів у рамках туристичного регіону.

Можливості регіонального планування за даними численних авторів є результатом його потенціалу, як механізм регулювання розвитку: "1) розв'язання розвиваючих завдань чия природа вимагає втручання на "середній" рівень (реалізація принципу субсидіарності); 2) інтеграція просторового планування та економічної політики на регіональному рівні (так зване "просторове ефективне галузеве планування") з метою збалансованого і закономірного регіонально-просторового розвитку; 3) інтегруючий екологічний захист від регіональних інтервенцій; 4) інтеграція міського та сільського розвитку; і 5) більш ефективне планування та управлінське втручання".

З іншого боку, деякі автори стверджують, що занадто багато уваги в практиці планування було надано виробленню стратегічних планів і занадто мало локальних досліджень динаміки соціально-просторового розвитку.

Проте в цілому від регіональних просторових стратегій очікується:

- "встановити "просторове" бачення та специфічну стратегію для регіону - наприклад, визначення в загальних рисах напрямків для розвитку або регенерації на більш тривалий період;
- сприяти досягненню сталого розвитку;
- встановити регіонально специфічну політику, яка, як очікується, додає, а не копіюватиме національні інтереси;
- вирішувати регіональні чи субрегіональні проблеми;
- встановити пріоритети для захисту довкілля і посилення;
- окреслити ключові пріоритети інвестицій, зокрема в інфраструктурі, та ідентифікувати механізми доставки, з метою підтримки розвитку;

- визначити, якими мають бути відходи регіону;
- бути послідовним і підтримувати інші регіональні рамки та стратегії" [28, с.24].

Три основних аспекти стратегічного просторового планування Європейського Союзу та політика розвитку, яка вплинула на розробку та практику стратегічного простору планування в державі-члені: 1) складання Спільної політики безпеки та оборони та територіального порядку денного, 2) еволюція структурних фондів Європейського Союзу та 3) розвиток і зростання впливу елементів планування екологічної політики Європейського Союзу.

Рекомендована інтеграція територіального виміру в стратегічних процесах, що підтримують згуртованість політики на рівні Європейського Союзу і на національному рівні. Міста та регіони дають посилення ролі в імплементації Європейського Союзу, а саме політики, регіональна ідентичність та потенціал, потреби та різні особливості регіонів, зміцнюються міста, села та інші райони їх значення в процесі територіальної згуртованості через припущення стратегічного підходу до інтегрованого територіального розвитку через застосування принципу субсидіарності.

Проте вплив політики Європейського Союзу на структуру, організацію та призначення стратегічної просторово-планувальної практики на національно-регіонально-субрегіональний рівень в країнах-членах дуже різні і в першу чергу залежать від інституційної та методологічної основи та підхід в кожній країні, а й політичний клімат.

В Європейському Союзі панує думка, що: "певні міські та обласні стратегії розвитку повинні враховувати національний та європейський контекст та важливо, щоб національні, регіональні та місцеві питання тісно пов'язані з політикою Європейського Союзу, що особливо стосуються

сільської місцевості, а саме політика її розвитку, охорона навколишнього середовища і транспортна політика, а також згуртована політика Європейського Союзу" [28, с.25].

Маруняк Є.О. зазначає: "на рівні Європейського Союзу спільна мета – територіальна єдність – має бути досягнута з урахуванням таких пріоритетів: поліцентричний та збалансований територіальний розвиток; інтегрований розвиток міст, сільських та особливих територій (географічно особливих – узбережжя, острови, гірські території; прим. авт.); територіальна інтеграція у транскордонних і транснаціональних функціональних регіонах; забезпечення глобальної конкурентоспроможності регіонів, що базується на сильних локальних економіках; поліпшення територіальної зв'язності для індивідів, комун, підприємств; управління та об'єднання екологічних, ландшафтних і культурних цінностей регіонів" [7, с.25].

Більш розвиненою, порівняно з технополісами, формою міського розселення є екополіси та зоополь. Екополіс – місто, що задовольняє комплекс екологічних потреб людини, включаючи створення сприятливих умов для існування в його межах багатьох видів рослин і тварин. На думку Н.Ф. Реймерс: "принципи створення екополіса мають відповідати таким основним вимогам:

- домірність архітектурних форм (будинків, вулиць тощо) росту людини;
- просторова єдність водних і озелених площ, що створюють хоча б ілюзію входження природи у місто та розчленовують його на "субміста";
- особистісна індивідуалізація житла, що включає елементи природного оточення безпосередньо в будинку та квартирне озеленення (на балконах, вертикальне озеленення вулиць, створення газонів на дахах будинків тощо)".

"Зоополь – це сільськогосподарський комплекс, що спеціалізується на використанні біотехнологій у тваринництві та харчовій промисловості. Зоополь не є містом у вузькому розумінні слова, це агломерація, що має свої, відмінні від технополіса, риси. У зоополі розвиток інтелектуального потенціалу особистості гармонізується із законами природи, коли мета діяльності людини досягається завдяки сприйняттю законів природи. Так, у графстві Кот д'Амор (Франція) формується зоополь, у складі якого понад 200 малих та середніх підприємств з 20 тис. працюючих у науковій сфері".

На сучасному етапі з'явилося поняття "соціополіс" – нова модель міського життя, що приходить на зміну технополісу. Соціополіс – "місто людини", яке звернуто до неї фасадом (а не змушує пробиратися чорним ходом). У "західному" розумінні місто майбутнього має забезпечувати максимальні можливості для суспільної самореалізації індивідуума; у ньому мають бути продумані механізми зняття напруги між особистістю і соціумом, людиною і технологічним середовищем, різними громадами і стратами. Соціополіс, на думку Є. Марчука: "... це територія або організаційна структура, що працює в принципово новій соціалізованій економіці, має особливий правовий статус, поєднує в собі всі економічні переваги вільної економічної зони інтелектуального типу з комплексною стратегією випереджального гуманітарного і соціального розвитку. Соціополіс – це конденсатор інтелектуального потенціалу суспільства, застосованого в процесі економічного розвитку на базі органічної сучасної високоефективної індустрії інформаційних технологій, орієнтованої на участь у світовому розподілі праці" [1, с.113-115].

Отже, дані підходи визначені автором вище вже не просто розглядаються, а й вводяться в державне управління регіональним розвитком різних країн, на той час, як у нас навіть не розглядається хоча відповідні підходи є досить актуальними, особливо для Житомирського регіону, який

майже весь просякнутий лісом і можна було б застосувати змішаний підхід в різних частинах регіону, території наближені до лісу – зоополісами/екополісами, які мають промисловий характер, кар'єри і тд. – екополіс/соціополіс.

На національному рівні Німеччини встановлено лише загальні правові норми просторового планування, включаючи Федеральний закон про просторовому плануванні (Raumordnungsgesetz) та Федеральний будівельний кодекс (Baugesetzbuch). Такі закони забезпечують правові інструменти для просторового планування на рівні земель (Länder) та на місцевому рівні (Gemeinden). Однак кожен регіон (земля) має свою власну систему регіонального планування.

Муніципальна влада користуються високим ступенем автономії у плануванні та захищають цей порядок від усіх вимог централізації влади. При цьому як на рівні земель, так і на федеральному рівні може здійснюватися нормативно-законодавче публічне управління та регулювання щодо просторового/регіонального планування (нім.–Raumordnung).

Найважливішою частиною системи планування у Німеччині є плани землекористування лише на рівні муніципалітетів. Таке планування має двоступінчасту систему та складається з попереднього плану землекористування (нім. – Flächennutzungsplan, англ. – preparatory land use plan) та основного плану землекористування (нім. – Bebauungsplan, англ. – Binding land use plan). Попередній план землекористування розробляється на всю територію муніципалітету та відображає у загальних рисах передбачуване міське розвиток. Основний план землекористування може розроблятися, як частина території. Юридично значимим є основний план землекористування, але він має розроблятися на основі попереднього і бути більшим деталізованим. Основний план землекористування створюється з метою будівництва на конкретній території чи обмеження будівництва.

У Німеччині інструмент майстер-плану зазвичай використовується для внесення змін до офіційних документів. Приклад майстер-плану одного з районів Гамбурга - Хафен Сіті (Німеччина), зазначається, що у Німеччині немає офіційного документа під назвою "майстер-план", але через значний розмір території (155 га) у вигляді винятки розробили цей документ. Цей майстер-план затверджувався Сенатом (урядовим кабінетом) міста, але не має будь-якої юридичної сили. За ступенем опрацьованості даний майстер-план щодо існуючої системи просторового планування в Німеччині перебувати між попереднім та обов'язковим планом землекористування, які мають юридичну чинність. У разі майстер-план описує: "основні характеристики планування та землекористування, а також формулює цілі та описує процедури її розробки. Майстер-план складається з тексту та карт, є гнучкою, адаптованою концепцією. Майстер-план створює рамки або основу для розвитку території та оточення, що передбачає захист від повеней. Найважливіше, що він ставить за мету для району - сформувати новий центр бізнесу, соціального та культурного життя. Майстер-план оновлюється та вдосконалюється за потреби доопрацювання. Регулярно проводиться моніторинг реалізації майстер-плану, та складаються спеціальні звіти. Наприклад, даний Майстер-план був втілений у життя у південній частині по відношенню до центру міста, але було визнано, що цей документ не може забезпечити основу для трьох східних районів, тому він був серйозно доопрацьований у означеній частині" [30, с.30-38].

Двоступінчаста система, як ми бачимо має великий потенціал, тому можна було б скористатися цією практикою особливо в умовах децентралізації та звернувши увагу на діджиталізацію держави. Наприклад зробити застосунок на базі Дія, де за можливості буде інформаційна сторінка кожної громади та населення зможе через власну сторінку Дія голосувати за певні проекти, рішення, надавати власну думку та перевагу певному

рішенню, таким чином можна було б уникнути багато конфліктів уже на стадії виконання.

Тенденції є, не тільки в добре розвиненій Європі, але й у ряді перехідних країн-членів Європейського Союзу, наприклад, Чехія, для управління просторовим розвитком і впорядкування через інтеграл стратегічний підхід замість наскрізного "плануючого мінімалізму", якому віддавали перевагу донедавна, використовуючи ряд стратегічних планувальних документів на загальнодержавному та регіональному рівнях [28, с.24].

Отже, приклад Європейського просторового планування показує, позитивні тенденції розвитку та модернізації концепції просторового планування в залежності від природних умов, соціуму, ландшафту і тд.

Саме завдяки Європейському досвіду було введено не офіційно поняття просторового планування та все що наразі будується, будується на європейських принципах просторового планування розвитку регіонів.

Вважається доцільним взяти як основу не тільки правову частину Європейської практики, а й застосувати конкретні приклади та механізми країн-членів ЄС, проте врахувати українські реалії та спроможність територій щодо відновлення та регенерації.

3.2. Перспективи розвитку управлінських механізмів в сфері просторового планування територій в умовах змін

Діяльність органів публічного управління та адміністрування щодо забезпечення планування просторового розвитку територій потребує значних трансформацій в умовах воєнного та повоєнного періодів. З урахуванням принципу "відбудови краще, ніж було" необхідно здійснювати збалансований

просторовий розвиток території, аналізуючи сферу впливу різних факторів безпеки середовища. Мета просторового планування є комплексною і тому залишається процесом, який постійно трансформується: багато індивідуальних інтересів людини мають бути "узгоджені" в рамках природних умов з якомога меншою кількістю енергії для кожного. Однак недоліком цього є те, що наявний високий попит в умовах зменшених просторів на існуючі та додаткові площі для виникнення житла, бізнесу і транспорту. Водночас необхідно гарантувати високу безпеку та якість життя, що залишаються важливими для громадян.

Міста потребують трансформаційних змін у формуванні своїх просторів. Наприклад, місто Житомир мало хаотичну забудову, проте інженерно-транспортна мережа залишається старою, також скорочується озеленення міста, один великий парк та гідропарк. А місцевий відпочинок та природа дуже важливі для привабливості міського регіону та психологічного розвантаження.

Управлінські механізми планування просторового розвитку повинні перейматися найважливіше екологічними функціями, пов'язаними з мережею житлових просторів, забезпечувати кліматичний баланс, структурувати поселення та промислові райони та сприяти ідентичності міських регіонів. Ці просторові умови та проблеми не впливають лише на саме відповідне центральне місто, а також ті громади, які тісно пов'язані з центральним містом через різноманітні функціональні взаємозалежності (робота, приміські зв'язки, торговельні об'єкти тощо). З'являються відкриті та відступні зони тому необхідно зробити ці простори довгостроковими, щоб отримати позитивний результат.

В напряму планування просторового регіонального розвитку потрібно розробити документ, який буде охоплювати всі аспекти просторового планування з відновлювальної та безпекової сторони. Необхідно, щоб

комплексний документ безпосередньо складався з топографічних особливостей, фізико-географічних особливостей, економіки, інфраструктури, історії, демографії, вкладу спільноти, рекреації, результати обговорень спільноти.

Рекомендується застосувати такі заходи в комплексному документі: дорожня карта з закріпленими відповідальними органами державної влади, органи місцевого самоврядування з загальними рекомендаціями, без прив'язки до конкретних територій, але з визначальною оцінкою успіху критерієм.

Наприклад: розробляти план розвитку лінії водозабезпечення; заохотити розвиток житла для громадян пенсійного фонду і інших груп населення; заохотити змішане використання території і об'єктів нерухомості.

Аналізуючи стан діяльності Департаменту регіонального розвитку Житомирської області, встановлено, що: "необхідно вдосконалити інформаційні засади регулювання процесом просторового планування, оскільки в наявних стратегіях зазначені загальні потреби регіону без конкретизації основних проблем території Житомирського регіону, населення та комунальних закладів охорони здоров'я, органів місцевого самоврядування та ін. Вдосконалення інформаційного механізму необхідно провести комплексно, через залучення громадськості на місцях, особливо серед проживаючого населення шляхом опитування, моніторингу реагування органів місцевого самоврядування, комунальних та державних закладів надання соціальних послуг, підняття загальних соціальних потреб".

Оскільки просторове планування охоплює широкий спектр проблем та повинно забезпечувати найбільший екологічний, соціальний та економічний ефект, це стосується також модернізації існуючих підприємств, які здійснюють видобуток корисних копалин. Різні види видобування здійснюють негативний вплив на екологічну ситуацію в регіоні та негативно

впливають на здоров'я населення. Наразі необхідно здійснити ряд заходів, а саме удосконалити механізм інновацій, щоб модернізувати існуючі підприємства із застарілим обладнанням та не дотриманням правил видобування, перевезення корисних копалин. Застосовуючи механізм інвестицій та модернізації, оскільки необхідно застосовувати нові механізми видобутку, які зменшують негативний вплив на навколишнє середовище. Також застосовуючи механізм модернізації здійснити планування удосконалення існуючої інженерно-транспортної мережі, яка підвищить конкурентоспроможність та інвестиційно-інноваційної активності регіону.

Пропонується у застосунку ДІА утворити сторінку громади та приналежність населення, яке автоматично буде приєднувати до інформаційної сторінки громади, де населення зможе голосувати безпосередньо за різні проекти просторового планування та надсилати власні пропозиції, а також окреме вікно для нагальних проблем, де можна буде описати проблему та додати фото.

В питаннях запровадження проектного механізму планування просторового розвитку територій необхідно створити конференцію та конкурс авторів різних проектів, креативних дизайнерів, планувальників та безпосередньо орган державного управління, який займається просторовим плануванням розвитку регіону та діджиталізацією всіх територій.

На основі європейської політики органи державного управління та місцевого самоврядування повинні спиратися на економічну та соціальну згуртованість, боротися та здійснювати свою діяльність із забезпеченням збереження природних ресурсів і культурної спадщини, та спрямовувати і координувати сили на більш збалансовану конкурентоспроможність Житомирського регіону.

Протягом останніх років Житомирський регіон зазнає масштабних і динамічних змін у руйнуванні об'єктів, у зміні простору, особливо це

стосується міст і самого центру Житомира. Існує багато причин для цієї зміни: енергетичний перехід, кліматичні та сільськогосподарські структурні зміни, а також поточне руйнування поселень. З огляду на обмежену ефективність формальних механізмів та інструментів у якісному просторовому плануванні, особливо проектуванні землекористування, потрібно віддати перевагу використанню неформальних механізмів та комунікаційних процесів. На регіональному та місцевому рівнях інфраструктури пропонується використовувати різні варіанти міжгалузевого та узгодженого об'єднання заходів, пов'язаних із ландшафтом та відкритим простором. Департамент регіональної політики Житомирської обласної державної адміністрації повинен застосовувати багатофункціональний підхід та тісну координацію політики різних спеціалістів та адміністративних рівнів. Зважаючи на те, що багато заходів мають негайний вплив на ландшафт, а озеленення досі не проводилося на повинному рівні і наразі міста, об'єднані територіальні громади регіону не мають багато місць благоустрою, а саме парків, лісопарків, гідропарків та ін".

Необхідно ввести девіз "Координація через співпрацю". Приватні суб'єкти, такі як компанії чи асоціації, а також місцеві та регіональні органи влади разом працюють над розробкою концепцій та мереж розвитку та їх впровадженням. Сфери застосування співробітництва з планування простору різноманітні. Прикладами є утилізація відходів між громадами, регіональна місцева транспортна мережа, базове постачання орієнтоване на споживача, особливо в сільській місцевості, або транскордонна концепція захисту від засухи. Регіональні органи планування розпочинають і підтримують цю співпрацю. Також необхідно розробити можливість прояву ініціативи з боку громадськості, конкретних осіб, які зможуть підтримати фінансово або за допомогою супутніх дослідницьких заходів проекти.

Для (під)міських ландшафтів потрібно застосувати механізми "відкритого поля" та "якісного дизайну" на основі запропонованих громадськістю проектів у регіонах. Відповідні проекти повинні представити регіональні цілі ландшафтного дизайну. Використовуючи вказівки щодо проектування, багато невеликих заходів щодо реалізації можуть сприяти створенню єдиної "ширшої" картини. Мальовнича якість інфраструктурних ландшафтів можуть бути значно модернізовані шляхом проектування технічної інфраструктури. Потрібно також звернути увагу на проектну значущість будівельної культури та конкурсів дизайну.

Ще одна пропозиція на рахунок сайту та окремої сторінки щодо просторового планування, в якій буде доступна вся інформація про просторове планування, перехід на окремі регіони з власними сторінками доступу, а також необхідно застосувати соціальні мережі, які наразі є досить популярними серед населення, а саме графічні відеоролики наприклад: "Як просторове планування працює на практиці", "Механізми просторового планування в дії" і тд. Тобто необхідно здійснювати ефективну та повсякчасну інформаційну політику та ознайомлення, залучаючи через соціальні мережі молоде покоління, яке зможе представити новий погляд, нові рішення та процеси просторового планування.

Що стосується геоінформаційної системи її використання дозволяє виконувати ряд спеціальних картографічних завдань. Форми представлення, такі як поверхні або анімація, наприклад, розвиток населених пунктів. Це моделювання просторової інформації і надалі набиратиме значення.

Також необхідно доповнити методичне забезпечення державного службовця інформацією про механізми просторового планування, а саме організаційно-управлінський, фінансово-бюджетний, організаційно-економічний, інституційний, містобудівної документації, просторової координації, втілення концепції просторового розвитку, механізм

вертикальної та горизонтальної інтеграції, раціонального землекористування, державно-приватного партнерства, законодавча база та ін.

Висновки до третього розділу

У Європейському Союзі основні акти, що унормовують підходи до просторового або територіального розвитку, так і називаються: "Засади європейської політики територіального розвитку" та "Перспективи європейського територіального розвитку". Дуже важливо, що ця система політик щодо просторового (територіального) розвитку країни суттєво впливає на якість життя громадян та економічну, екологічну безпеку країн. Успіхи країн Європейського Союзу у цих сферах є найкращим цьому доказом.

Стратегічне просторове планування турбує головну проблему просторового розвитку, яка може виникнути на будь-якому масштабі, але більш характерний для регіонального та національного масштабу. Стратегічне просторове планування на цьому рівні є типовим, державний сектор керує соціально-просторовим процесом, націлений на вплив на майбутній просторовий розподіл діяльності.

Стратегічне просторове планування вимагає безперервного процесу соціального планування до виконання своїх функцій розширення можливостей і мотивації зацікавлених сторін і забезпечення орієнтації на місцевих та регіональних учасників.

Отже, приклад Європейського просторового планування показує, позитивні тенденції розвитку та модернізації концепції просторового планування в залежності від природних умов, соціуму, ландшафту і т.д.

Саме завдяки Європейському досвіду було введено не офіційно поняття просторового планування та все що наразі будується, будується на європейських принципах просторового планування розвитку регіонів.

Аналізуючи діяльність органів державного управління щодо забезпечення планування просторового розвитку територій, пропонується здійснювати збалансований просторовий розвиток території, з урахуванням впливу різних факторів.

Щодо планування просторового розвитку, потрібно розробити документ, який буде охоплювати всі аспекти сфери планування. Необхідно, щоб комплексний документ безпосередньо складався з топографічних особливостей, фізико-географічних особливостей, економіки, інфраструктури, історії, демографії, вкладу спільноти, рекреації, результати обговорень спільноти.

Рекомендується застосувати такі заходи в комплексному документі: дорожня карта з закріпленими відповідальними органами державної влади, органи місцевого самоврядування з загальними рекомендаціями, без прив'язки до конкретних територій, але з визначальною оцінкою успіху критерієм.

Також необхідно вдосконалити інформаційні засади регулювання процесом просторового планування, оскільки в наявних стратегіях зазначені загальні потреби регіону без конкретизації основних проблем території, населення та комунальних закладів охорони здоров'я, органів місцевого самоврядування та ін. Вдосконалення інформаційного механізму необхідно провести комплексно, через залучення громадськості на місцях, особливо серед проживаючого населення шляхом опитування, моніторингу реагування органів місцевого самоврядування, комунальних та державних закладів надання соціальних послуг, підняття загальних соціальних потреб.

На основі Європейської політики органи державного управління та місцевого самоврядування повинні спиратися на економічну та соціальну згуртованість, боротися та здійснювати свою діяльність із забезпеченням збереження природних ресурсів і культурної спадщини, та спрямовувати і координувати сили на більш збалансовану конкурентоспроможність територій в умовах трансформаційних змін.

Протягом останніх років території зазнають масштабних і динамічних змін в стані безпеки, у ландшафті, особливо це стосується міст. На прикладі Житомирського регіону можливо визначити чинники змін: руйнування та пошкодження об'єктів містобудування, енергетичний перехід, кліматичні та сільськогосподарські структурні зміни, а також поточне відновлення поселень. З огляду на обмежену ефективність формальних механізмів та інструментів у якісному просторовому плануванні, особливо проектуванні землекористування, потрібно віддати перевагу використанню неформальних механізмів та комунікаційних процесів. На регіональному та місцевому рівнях пропонується використовувати різні варіанти міжгалузевого та узгодженого об'єднання заходів, пов'язаних із безпекою та відкритим простором. Запровадження управлінських механізмів у період змін дає поштовх застосовувати багатофункціональний підхід та тісну координацію політики різних спеціалістів та адміністративних рівнів.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі обумовлено теоретичні та практичні положення щодо удосконалення планування просторового розвитку регіону, а саме механізмів. Отже результати дослідження відображаються у висновках і пропозиціях в контексті розділів роботи.

1. Визначено теоретичні аспекти механізмів планування просторового розвитку територій, а саме історичне походження та основу просторового планування в цілому та його поняття, було охоплено дослідження понять просторовий та територіальний розвиток. Визначено, що теоретичну основу запровадження поняття просторового планування складає Європейське законодавство, яке визначає поняття "просторового планування" (Торремоліноська Хартія) та просторове планування в розрізі стратегічного планування. Встановлено необхідність внесення в законодавство поняття "планування просторового розвитку" та "механізм планування просторового розвитку".
2. Проаналізовано нормативно-правову базу механізмів просторового планування, а саме низку законодавчих актів, які становлять основу планування просторового розвитку територій, та встановлено, що нормативно-законодавче забезпечення є одним з механізмів планування просторового розвитку територій. Визначено необхідність у власній системі правових норм для різних рівнів, які повинні визначати комплексний підхід до просторового розвитку територій з урахуванням суспільних трансформаційних змін. Основний наголос в період воєнного та повоєнного стану становлять механізми відновлення та регенерації просторів на постконфліктних територіях.

3. Виявлено характеристику сучасних механізмів планування просторового розвитку територій, а саме організаційно-управлінський, фінансово-бюджетний, організаційно-економічний, інституційний, законодавча база, прийняття рішень, територіальне планування, регулювання територіального розвитку, містобудівна документація, вертикальна та горизонтальна інтеграція, раціональне землекористування, державно-приватне партнерство, вирішення потенційних конфліктів, комплексний план завдяки аналізу теоретичної бази України та Європейського Союзу. Виявлено недостатність чіткої системи розвитку територій, пропонується запровадити систему механізмів просторового планування, які потребують особливої уваги в період змін та є персоніфікованими в умовах відтворення територій.
4. Встановлено, що ефективність сучасних механізмів планування просторового розвитку, розглянуту на прикладі Житомирської області, знаходиться на трансформаційному рівні, що потребує позитивних зрушень в сфері просторового планування та розгалуженні діяльності органів державного управління та місцевого самоврядування, виконання стратегічних планів в частині просторового планування регіону та подальшого гарантування безпеки публічних просторів та об'єктів інфраструктури.

З врахуванням трансформаційних змін в суспільних відносинах певні механізми просторового розвитку зазнають значних корегувань в напрямку відновлення та регенерації просторів. В Житомирській області було визначено пріоритетним запровадження програмного механізму щодо відтворення територій, будинків та інфраструктурних об'єктів. Було прийнято Програму комплексного відновлення території Житомирської області на 2023-2030 роки, яка визначає основні просторові, містобудівні та соціально-економічні пріоритети політики відновлення і включає в

себе комплекс заходів для забезпечення відновлення території області. Програма має сприяти впровадженню таких сучасних підходів та практик розвитку регіонів, територіальних громад, населених пунктів та частин їх територій, як людиноцентризм та соціальна справедливість, раціональне просторове планування, забезпечення балансу розселення та розміщення робочих місць, стала міська мобільність, інклюзивність, енергоефективність, екологічність, збереження культурного розмаїття та національної пам'яті.

5. Проаналізовано напрями вдосконалення механізмів планування просторового розвитку, на прикладі концепцій, підходів та моделей просторового планування Європейського Союзу та окремих країн-членів, а саме екополіс, зоополіс, соціополіс, також, двоетапне законодавство Німеччини щодо модернізації концепції просторового планування в залежності від природних умов, соціуму, ландшафту тощо.

Потребують подальшого вдосконалення інформаційний механізм регулювання просторового планування, оскільки в наявних стратегіях зазначені загальні потреби територій без конкретизації основних проблем, населення та комунальних закладів охорони здоров'я, органів місцевого самоврядування тощо. Вдосконалення інформаційного механізму необхідно провести комплексно, через залучення громадськості на місцях, особливо серед проживаючого населення шляхом опитування, моніторингу реагування органів місцевого самоврядування, комунальних та державних закладів надання соціальних послуг, підняття загальних соціальних потреб. В умовах трансформаційних змін гнучке застосування інформаційного механізму планування просторового розвитку дозволить підвищити ефективність діяльності у сфері розвитку та відтворення територій.

6. Розроблено пропозиції органам публічної влади щодо удосконалення механізмів планування просторового розвитку, а саме щодо застосування уточнених заходів в комплексному документі, вдосконалення інформаційного механізму, через залучення громадськості на місцях, удосконалення механізму інновацій, з можливістю модернізувати існуючі підприємства, об'єкти інженерно-транспортної мережі за принципом "відбудувати краще, ніж було".

Стратегічне просторове планування можна визначити як досить різноманітну планову діяльність, яка може бути запроваджена в період змін. Стратегічне просторове планування базується на територіальному комплексі підходів та довгостроковому плануванні покращення якості життя, до зміцнення ідентичності, утвердження бачення специфіки конкретного регіону або території, щоб сприяти досягненню сталого розвитку та розробки нових форм співробітництва.

На основі інтегрованої політики органи державного управління та місцевого самоврядування повинні спиратися на економічну та соціальну згуртованість, боротися та здійснювати свою діяльність із забезпеченням збереження природних ресурсів і культурної спадщини, та спрямовувати і координувати сили на більш збалансовану конкурентоспроможність територій в умовах трансформаційних змін.

В умовах сьогодення території зазнають масштабних і динамічних змін в стані безпеки, просторі, об'єктах комунального забезпечення та інфраструктури. На прикладі Житомирського регіону можливо визначити чинники змін: руйнування та пошкодження об'єктів містобудування, енергетичний перехід, кліматичні та сільськогосподарські структурні зміни, а також поточне відновлення поселень. З огляду на обмежену ефективність формальних механізмів та інструментів у просторовому плануванні в період змін, особливо проектуванні землекористування,

потрібно віддати перевагу використанню неформальних механізмів та комунікаційних процесів. На регіональному та місцевому рівнях пропонується використовувати різні варіанти міжгалузевого та узгодженого об'єднання заходів та інструментів, пов'язаних із безпекою та відкритим простором. Запровадження управлінських механізмів у період змін дає поштовх застосовувати багатофункціональний підхід та тісну координацію політики різних рівнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білоконь Ю. Актуальні проблеми інтеграції науково-проектної та освітньої діяльності в галузі містобудування. Досвід та перспективи розвитку міст України. 2020. VII, № 14. С. 77–80. URL: http://dipromisto.gov.ua/files/Publications/zbirnyk_34.pdf. (дата звернення: 20.07.2023)
2. Берданова О., Вакуленко В. Стратегічне планування місцевого розвитку. Практичний посібник / Швейцарсько-український проект "Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO. - К.: ТОВ "Софія-А". 2012. 88 с.
3. Вступ та текстова частина проекту "Схема планування території Житомирської області". Житомир. 5, 241-243 с. URL: https://oda.ztmbk.gov.ua/upload/shema-oblasti/zhitomirska_vstup.pdf. (дата звернення: 20.07.2023)
4. Дудкіна О. Планування території: аспекти забезпечення збалансованого розвитку регіонів. Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. 2014. 19 (1). С. 42–49.
5. Збірник "Регіональний розвиток та просторове планування територій: досвід України та інших держав-членів Ради Європи". В.С. Куйбіда, В.А.Негода, В.В.Толкованов. – Київ, Видавництво "Крамар", 2009, 170 с.
6. Маленко Я. Правова сутність територіального планування: вітчизняний та європейський досвід. Часопис Київського університету права. 2017. №2. С. 214-219.

7. Маруняк Є. О. Територіальне (просторове) планування: зміст, еволюція та основні сучасні напрями. Український географічний журнал. 2014. № 2. С. 22–31.
8. Механізми реалізації регіональної політики: оцінка ефективності та напрями удосконалення: монографія / наук. ред. С. Л. Шульц; ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України". Львів, 2018. 205 с. (Серія "Проблеми регіонального розвитку").
9. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України К., ТОВ "ПІДПРИЄМСТВО "ВІ ЕН ЕЙ", 2015. 256 с.
10. Посібник з питань просторового планування для уповноважених органів містобудування та архітектури об'єднаних територіальних громад підготовлено радниками з просторового планування Групи радників з впровадження державної регіональної політики в Україні Програми "U-LEAD з Європою": Тетяна Криштоп (Україна), Раймунд Рис (Польща), Любіцея Кошелюк (Хорватія). : посібник. Київ, 2018. 119 с. URL: <http://www.rdpa.regionet.org.ua/215>. (дата звернення: 04.07.2023)
11. Придатко О. Просторове планування та управління земельними ресурсами, Модуль: "Просторове планування в ОТГ". 2020. 208 с.
12. Про архітектурну діяльність : Закон України від 20.05.1999 р. № 687-XIV : станом на 24 лип. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14#Text> (дата звернення: 27.06.2023)
13. Про благоустрій населених пунктів: Закон України від 06.09.2005 р. № 2807-IV : станом на 20 серп. 2021 р. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-15#Text>. (дата звернення: 12.07.2023)
14. Про будівельні норми : Закон України від 05.11.2009 р. № 1704-VI : станом на 3 квіт. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1704-17#Text>.(дата звернення: 15.06.2023)
15. Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності : Закон України від 14.10.1994 р. № 208/94-ВР : станом на 1 груд. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208/94-вр#Text> (дата звернення: 09.07.2023)
16. Про Генеральну схему планування території України : Закон України від 07.02.2002 р. № 3059-III : станом на 18 листоп. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14#Text> (дата звернення: 20.08.2023)
17. Про затвердження положення про департамент регіонального розвитку Житомирської обласної державної адміністрації : Розпорядж. від 10.12.2019 р. № 512. URL: <https://oda.zht.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/512-vid-10.12.2019.pdf>. (дата звернення: 07.08.2023)
18. Про землеустрій : Закон України від 22.05.2003 р. № 858-IV : станом на 20 серп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text> (дата звернення: 15.09.2023)
19. Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду : Закон України від 22.12.2006 р. № 525-V : станом на 16 жовт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/525-16#Text> (дата звернення: 13.08.2023)

20. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 р. № 3038-VI : станом на 24 лип. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> (дата звернення: 25.08.2023)
21. Про стратегічну екологічну оцінку : Закон України від 20.03.2018 р. № 2354-VIII : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text> (дата звернення: 02.09.2023)
22. Стан забезпечення містобудівною документацією Житомирської області : від 05.05.2021 р. URL: <https://architect-zt.gov.ua/wp-content/uploads/2021/05/mistobud.diyalnist.pdf>. (дата звернення: 16.08.2023)
23. Сментина Н.В., Фіалковська А.А. Стратегічне планування місцевого розвитку: навч. посіб. К.: ФОП Гуляєва В.М., 2019. 244 с
24. Третяк А.М., Третяк В.М., Прядка Т.М., Третяк Н.А. Територіально-просторове планування: базові засади теорії, методології, практики; Монографія. 2021. 142 с.
25. Федорченко М. Законодавство України про просторове планування та його практична реалізація: доповідь для семінару з питань регіонального планування територій та їхнього використання в Німеччині і в Україні (17 вересня 2008 р.). К.: ІРЦ "Реформування земельних відносин в Україні", 2008. 21 с
26. Фостолович В. А., Приймак Л. В. Економічний механізм раціонального використання та охорони земельних ресурсів. Збірник наукових праць ВНАУ. 2012. Т. 2, 4 (70). С. 212–217. URL: <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/855.pdf>. (дата звернення: 06.10.2023)

27. Acheampong A., Ibrahim A. One Nation, Two Planning Systems? Spatial Planning and Multi-Level Policy Integration in Ghana: Mechanisms, Challenges and the Way Forward. University of Cambridge, Cambridge, UK. 2016. 27:1–18. P. 1–18. URL: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s12132-015-9269-1.pdf>. (дата звернення: 30.09.2023)
28. Vasilevska L. Strategic planning as a regional development policy mechanism: European context. SPATIUM International Review. 2009. No. 21. P. 19–26. URL: https://www.researchgate.net/publication/47658490_Strategic_planning_as_a_regional_development_policy_mechanism_European_context. (дата звернення: 30.09.2023)
29. U.-LEAD with Europe. Путівник керівника. Київ : "Фам. друк. Huss", 2019. 532 с. URL: <https://content.u-learn.org.ua/Courses/ReaderForLeaders/RFL-UA-Web.pdf>. (дата звернення: 23.08.2023)
30. Prof Dr Sebastian Kinder, Prof Dr Rainer Rothfuß, PD Dr Olaf Schnur. Raumplanung und Planungskultur in Deutschland und Österreich. Vergleichsanalyse der Großprojekte „Stuttgart 21“ und „Hauptbahnhof Wien“. 2013. No. 11. P. 30–38. URL: https://ub01.uni-tuebingen.de/xmlui/bitstream/handle/10900/49905/pdf/GSWP_11_2013_Anouk_Helmholz.pdf?sequence=1&isAllowed=y. (дата звернення: 15.09.2023)